

ШУДАРГА ЁС,
ХӨГЖИЛ
ДЭВШИЛД

ШУДАРГА БАЙДЛЫН ҮНЭЛГЭЭНИЙ СУДАЛГААНЫ МЭДЭЭЛЭЛ ЦУГЛУУЛАХ, ТАЙЛАНГ БЭЛТГЭЖ, ҮР ДҮНГ ОЛОН НИЙТЭД МЭДЭЭЛЭЛ ЗӨВЛӨХ ҮЙЛЧИЛГЭЭ

БАГЦ-3: "ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ШУДАРГА БАЙДЛЫН
ТАЛААР БОДЛОГОД ОРОЛЦОГЧ, ШИНЖЭЭЧДЭЭС АВАХ
СУДАЛГАА"-НЫ ТАЙЛАН

ТАЛАРХАЛ

Энэхүү судалгааны тайланг “Төрийн байгууллагын шударга байдлын талаар **бодлогод оролцогч, шинжээчдээс** авах судалгаа”-ны ажлын гэрээгээр хүлээсэн үүргийн хүрээнд боловсрууллаа.

Энэхүү судалгааны ажлыг гүйцэтгэх боломжийг олгосон, судалгааны ажлын явцад үнэтэй зөвлөгөө, удирдамж, мэдээллээр хангасан “Авлигатай тэмцэх газар”-ын хамт олон, төрийн байгууллагуудын хувийн ашиг сонирхол болон хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хянах, хадгалах эрх бүхий албан тушаалтнуудад талархал илэрхийлье.

Судалгаанд идэвхтэй хамрагдсан бодлогод оролцогч, шинжээч нартаа, мэдээлэл цуглуулах ажлыг чадварлаг гүйцэтгэсэн талбарын судлаачдадаа талархал илэрхийлье.

Та бүхний хичээл зүтгэлээр энэхүү судалгааны ажлын үндсэн мэдээлэл цугларч, амжилттай тайлан бичих боломж бүрдсэн билээ.

Судалгааны мэдээллийг ашиглахтай холбоотой бүх эрхийг “Авлигатай тэмцэх газар” эзэмшинэ. Тайланд дурдагдаж буй үр дүнг АТГ-аас хараат бус байдлаар “Эс Ай Си Эй” ХХК боловсруулсан.

Үр дүнг зөвхөн судалгаанд оролцогчдын үнэлгээний дүнд үндэслэсэн болно.

Судалгааны үр дүнг тухайн байгууллагын хувийн ашиг сонирхол болон хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хянах, хадгалах эрх бүхий албан тушаалтан (ЭБАТ), эсхүл авлигын эсрэг үйл ажиллагаа хариуцсан албан тушаалтны үнэлгээ гэж ойлгож болохгүй.

СУДАЛГААНЫ БАГ

Судалгааны багийн ахлагч:

Г.Эрдэнэ (“Эс Ай Си Эй” ХХК-ийн Дэд захирал, докторант)

Тайлан боловсруулсан:

Э.Должин (“Эс Ай Си Эй” ХХК-ийн Нийгэм, эдийн засгийн судалгааны хэлтсийн захирал, докторант)

Т.Амаржаргал (“Эс Ай Си Эй” ХХК-ийн Нийгэм, эдийн засгийн судалгааны хэлтсийн менежер)

Х.Очирбат (“Эс Ай Си Эй” ХХК-ийн Нийгэм, эдийн засгийн судалгааны хэлтсийн менежер)

Б.Түмэндэлгэржав (“Эс Ай Си Эй” ХХК-ийн Нийгэм, эдийн засгийн судалгааны хэлтсийн менежер)

Мэдээлэл, цуглуулалтын баг:

Б.Төрцэцэг (“Эс Ай Си Эй” ХХК-ийн Мэдээлэл цуглуулалт, боловсруулалтын хэлтсийн захирал)

Ө.Халиун (“Эс Ай Си Эй” ХХК-ийн Мэдээлэл цуглуулалт, боловсруулалтын хэлтсийн менежер)

Б.Оюун-Эрдэнэ (“Эс Ай Си Эй” ХХК-ийн Мэдээлэл цуглуулалт, боловсруулалтын хэлтсийн менежер)

АГУУЛГА

ТАЛАРХАЛ	1
СУДАЛГААНЫ БАГ	2
ХҮСНЭГТ ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ	4
ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	5
НЭР ТОМЬЁОНЫ ТАЙЛБАР	6
ХУРААНГУЙ	7
БҮЛЭГ 1. СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ	10
1.1. ЗОРИЛГО, ЗОРИЛТ	10
1.2. АРГА ЗҮЙН ЗАГВАР, ҮНЭЛГЭЭНИЙ УТГА	10
1.2.1. Үнэлгээний загвар	10
1.2.2. Үнэлгээний утга	10
1.2.3. Үнэлгээг тооцох арга	11
1.3. СУДАЛГААНЫ ХАМРАХ ХҮРЭЭ	11
1.4. ТҮҮВРИЙН ХЭМЖЭЭ	12
1.5. СУДАЛГААНЫ МЭДЭЭЛЭЛ ЦУГЛУУЛАЛТ, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ	12
1.6. СУДАЛГААГ ХИЙХЭД БАРИМТАЛСАН ЗАРЧИМ	12
БҮЛЭГ 2. БОДЛОГОД ОРОЛЦОГЧДЫН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ҮР ДҮН	14
2.1. БОУ-НИЙ ЕРӨНХИЙ ДҮН	14
2.2. БОУ, ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТЭЭР	18
2.3. ДҮҮРГҮҮДИЙН ЗДТГ-ЫН БОУ	20
2.4. СУДАЛГААНД ОРОЛЦОГЧДЫН ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ	22
БҮЛЭГ 3. МОНГОЛ УЛС ДАХ АВЛИГЫН ШАЛТГААН, НӨХЦӨЛ	23
3.1. МОНГОЛ УЛС ДАХ АВЛИГЫН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ	23
3.2. АВЛИГА ХАМГИЙН ИХ ТАРХСАН ИНСТИТУЦ	23
3.3. МОНГОЛ УЛС ДАХ АВЛИГЫН ШАЛТГААН	24
3.4. ИРЭХ 2 ЖИЛД МОНГОЛ УЛС ДАХ АВЛИГЫН ТҮВШИН ХЭРХЭН ӨӨРЧЛӨГДӨХ ТАЛААРХ ТӨСӨӨЛӨЛ	27
БҮЛЭГ 4. АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗРЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮР ДҮН	28
ДҮГНЭЛТ	29
ХАВСРАЛТУУД	30
ХАВСРАЛТ 1. ТҮҮВРИЙН ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХУВААРИЛАЛТ	30
ХАВСРАЛТ 2. БОУ – 2023, ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ҮР ДҮН	32

ХҮСНЭГТ ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Хэмжээст утгад шилжүүлэх загвар	11
Хүснэгт 2. Түүврийн хэмжээ	12
Хүснэгт 3. БОУ, хамгийн өндөр болон хамгийн бага үнэлгээ авсан байгууллагууд	15
Хүснэгт 4. Яамдын БОУ, 2022, 2023 оныг харьцуулсан байдлаар.....	15
Хүснэгт 5. Агентлагуудын БОУ, 2022, 2023 оныг харьцуулсан байдлаар	16
Хүснэгт 6. ЗДТГ - уудын БОУ , 2022, 2023 оныг харьцуулсан байдлаар	17
Хүснэгт 7. Судалгаанд оролцогчдын ерөнхий мэдээлэл	22
Хүснэгт 8. Монгол Улсад авлига их тархсан институц, оноор	24
График 1. БОУ, оноогоор, байгууллагын төрлөөр.....	14
График 2. БОУ, оноогоор, дэд үзүүлэлтээр.....	19
График 3. БОУ , байгууллагын төрлөөр, дэд үзүүлэлтээр	19
График 4. Дүүргүүдийн ЗДТГ-ын БОУ.....	20
График 5. Дүүргүүдийн ЗДТГ-ын БОУ, дэд үзүүлэлтээр.....	21
График 6. Дүүргийн ЗДТГ-ын БОУ, дэд үзүүлэлтээр, байршлаар.....	21
График 7. Монгол Улсын авлигын өнөөгийн байдал, оноор.....	23
График 8. Монгол Улс дахь авлигын үндсэн шалтгаан.....	25
График 9. Авлигыг бууруулах, урьдчилан сэргийлэхийн тулд та юу хийх шаардлагатай гэж үзэж байна вэ?, бодлогод оролцогчдын хувьд.....	26
График 10. Монгол Улсын авлигын нөхцөл байдлын талаарх ирэх 2 жилийн төсөөлөл, оноор	27
График 11. Авлигатай тэмцэх газрын үйл ажиллагааны үнэлгээ, оноор	28
Зураг 1. Үнэлгээний арга зүйн загвар.....	10
Зураг 2. Мэдээлэл цуглуулах үе шат	12
Зураг 3. Хяналтын үе шатууд	12
Зураг 4. Шударга байдлын үнэлгээний судалгаанд баримталсан зарчим.....	13

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

ААНБ	Аж ахуйн нэгж байгууллага
АТГ	Авлигатай тэмцэх газар
БОУ	Бодлогод оролцогчдын үнэлгээ
ЗГ	Засгийн газар
ЗДТГ	Засаг даргын Тамгын газар
МЦБХ	Мэдээлэл цуглуулалт, боловсруулалтын хэлтэс
ШБҮ	Шударга байдлын үнэлгээ
ЭБАТ	Эрх бүхий албан тушаалтан

НЭР ТОМЬЁОНЫ ТАЙЛБАР

“Авлига” гэж Авлигын эсрэг хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1-д заасныг

“Шударга байдлын үнэлгээ” гэж тухайн байгууллагын гадаад шударга байдлын үнэлгээ, дотоод шударга байдлын үнэлгээ, бодлогод оролцогчдын үнэлгээ, авлигын эсрэг үйл ажиллагааны үнэлгээнд үндэслэсэн нийт үнэлгээг

“Шударга байдлын үнэлгээний судалгаа” гэж гадаад шударга байдлын үнэлгээ, дотоод шударга байдлын үнэлгээ, бодлогод оролцогчдын үнэлгээг хийхээр зохион байгуулж буй судалгааны нийлбэр цогцыг

“Бодлогод оролцогчдын үнэлгээ” гэж тухайн байгууллагын шударга байдлын талаарх бодлого боловсруулах, төлөвлөх үе шатанд оролцогчдын өгсөн үнэлгээг

“Төрийн үйлчилгээ” гэж төрийн байгууллага, төрийн албан хаагчаас хууль тогтоомжид заасан чиг үүрэг, бүрэн эрхийн хүрээнд иргэд, бусад байгууллагад үзүүлж буй аливаа үйлчилгээг тус ойлгох юм.

ХУРААНГУЙ

Төрийн байгууллагуудын БОУ-д тухайн байгууллагын харьяа дээд байгууллагын төлөөлөл, бодлого боловсруулагч болон төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшил, холбоодын төлөөлөл, аудитор, хяналтын ажилтан, хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ажилтан, сэтгүүлч, эрдэмтэн, судлаачдын төлөөллийг хамруулсан. Энэхүү үнэлгээг авлигын талаарх төсөөлөл, авлигын хяналт, авлигын бодит тохиолдол, удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл эрмэлзэл зэрэг үзүүлэлтүүдийн дунджаар тооцсон болно.

БОУ-д нийт 1,980 оролцогч хамрагдсанаас 34.5 хувийг төрийн албан хаагч, 14.8 хувийг төрийн бус байгууллагын төлөөлөл, 24.5 хувийг хувийн хэвшил, холбоодын төлөөлөл, 7.8 хувийг аудитор, хяналтын ажилтан, 6.3 хувийг хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ажилтан, сэтгүүлч, 7.6 хувийг эрдэмтэн судлаач, 4.1 хувийг бодлого боловсруулагч, 0.4 хувийг бусад салбарын төлөөлөл тус тус эзэлж байв.

БОУ-ний 2023 оны дүн 73.7 болж 2022 онтой харьцуулахад 4.7 оноогоор нэмэгдсэн нь шударга байдлын үнэлгээ хийгдэж эхэлсэн 2015 оноос хойших хамгийн өндөр өсөлт байлаа. БОУ-ний өсөлтөд хамгийн их нөлөө үзүүлсэн буюу хамгийн өндөр оноогоор өссөн үзүүлэлт нь авлигыг хянах механизм байна. Тус үзүүлэлт нь 2022 ны үнэлгээнээс 8.5 оноогоор (яамд-12.8, агентлаг-9.1, аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-4.0) нэмэгдсэн. БОУ-ний өсөлтийг байгууллагын төрлөөр нь харьцуулбал, яамдын БОУ-ний дүн хамгийн өндөр буюу 10.2 оноогоор нэмэгдсэн байна.

БОУ-ээр “Гадаадын иргэн, харьяатын газар” нэгдүгээрт, “Стандарт хэмжил зүйн газар” хоёрдугаарт, “Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар” гуравдугаарт, “Боловсролын ерөнхий газар” дөрөвдүгээрт, “Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар” тавдугаарт эрэмбэлэгджээ. Эдгээр байгууллагуудаас “Стандарт хэмжил зүйн газар” -ын үнэлгээ өмнө оноос хамгийн олон оноогоор (17.4) нэмэгджээ. Хамгийн өндөр үнэлгээ авсан 5 байгууллага бүгд агентлаг бол хамгийн бага үнэлгээ авсан байгууллагуудын ихэнх нь аймгийн ЗДТГ байна.

Яамдын БОУ-ний дундаж 77.3 байгаа нь 2022 оны үнэлгээнээс 10.2 оноогоор нэмэгдсэн үзүүлэлт юм. 2015-2022 оны дүнгээс харахад яамдын БОУ 2019 онд 4.5 оноогоор нэмэгдсэн нь хамгийн өндөр өсөлт байсан бол энэ жилийн хувьд дээд өсөлтийг үзүүлжээ. Хамгийн өндөр үнэлгээг “Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яам” авч нэгдүгээрт “Гадаад харилцааны яам” хоёрдугаарт, “Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам” гуравдугаарт, “Эрүүл мэндийн яам” дөрөвдүгээрт, “Эдийн засаг хөгжлийн яам” тавдугаарт эрэмбэлэгджээ. Эхний 3-т эрэмбэлэгдсэн яамны авлигыг хянах механизмын оноо хамгийн их (дунджаар 24.5 оноо) нэмэгдсэн байв.

Агентлагуудын БОУ-ний дундаж 75.3 байгаа нь 2022 оны үнэлгээнээс 2.9 оноогоор нэмэгдсэн үзүүлэлт юм. Хамгийн өндөр үнэлгээ авсан агентлаг “Гадаадын иргэн, харьяатын газар” авч нэгдүгээрт эрэмбэлэгдсэн бол хоёрдугаарт “Стандарт, хэмжил зүйн газар”, гуравдугаарт “Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар” дөрөвдүгээрт “Боловсролын ерөнхий газар”, тавдугаарт “Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар” эрэмбэлэгджээ. Эдгээр агентлагуудаас “Стандарт, хэмжил зүйн газар”, “Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар”, “Боловсролын ерөнхий газар”-ын авлигыг хянах механизм, “Гадаадын иргэн, харьяатын газар”, “Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар”-ын удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл эрмэлзэл хамгийн их оноогоор нэмэгджээ.

ЗДТГ-уудын БОУ-ний дундаж 68.7 байгаа нь 2022 оны үнэлгээнээс 3.2 оноогоор нэмэгдсэн үзүүлэлт юм. ЗДТГ-уудаас “Өвөрхангай аймгийн ЗДТГ” хамгийн өндөр оноо авч нэгдүгээрт орсон. Хоёрдугаарт “Орхон аймгийн ЗДТГ”, гуравдугаарт “Говь-Алтай аймгийн ЗДТГ” дөрөвдүгээрт “Сүхбаатар аймгийн ЗДТГ” тавдугаарт “Нийслэлийн ЗДТГ” эрэмбэлэгджээ. Эхний тавт эрэмбэлэгдсэн ЗДТГ-уудаас “Орхон аймгийн ЗДТГ”-ын оноо өмнөх жилтэй харьцуулахад буурсан үзүүлэлттэй байна.

БОУ-ний судалгаанд оролцогчдын авлигын талаарх төсөөллийн үнэлгээ 76.4 болж 2022 онтой харьцуулахад 2.7 оноогоор нэмэгджээ. Энэхүү үзүүлэлт 2016 оноос хойш тасралтгүй өсөж байгаа төдийгүй БОУ-ний дунджаас 2.7 оноогоор илүү байна. Энэхүү дэд үзүүлэлтийн өсөлтөд хамгийн их нөлөө үзүүлсэн байгууллагууд нь “Эрүүл мэндийн яам” (35.8 оноогоор өссөн), “Хууль зүй, дотоод хэргийн яам” (31.6 оноогоор өссөн), “Архангай аймгийн ЗДТГ” (30.5 оноогоор өссөн) байлаа.

Дэд үзүүлэлт бүр дээр яамдын үнэлгээ хамгийн сайн буюу БОУ-ний дунджаас 3.6 оноогоор өндөр байгаа бол аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-уудын үнэлгээ 5.0 оноогоор доогуур байна. Аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-уудын авлигыг хянах механизмын үнэлгээ тухайн үнэлгээний дунджаас 7.2 оноогоор бага байгаа нь хамгийн өндөр зөрүүтэй үнэлгээ байлаа. Энэхүү үзүүлэлтийг илэрхийлэх үзүүлэлтүүдээс “Байгууллага дотоод хяналтын механизмаар авлигыг илрүүлж, хариуцлага тооцдог” гэсэн үзүүлэлт 2023 оны үнэлгээний дунджаас хамгийн олон онооны зөрүүтэй (муу) байна. Өөрөөр хэлбэл аймаг нийслэлийн ЗДТГ-уудын авлигыг хянах механизм тэр дундаа дотоод хяналтын механизмаар авлигыг илрүүлж, хариуцлага тооцох нь бусад төрийн байгууллагуудаас муу байгааг илэрхийлж байна.

Дүүргүүдийн ЗДТГ-уудын БОУ-ний дундаж 73.6 байгаа 2022 оны тус үнэлгээнээс 2.9-өөр нэмэгдсэн үр дүн бөгөөд энэ оны БОУ-ний үнэлгээний дунджаас 0.1-ээр бага үзүүлэлт юм.

Дүүргийн ЗДТГ-уудын БОУ-ээр нэгдүгээрт “Сүхбаатар дүүргийн ЗДТГ”, хоёрдугаарт “Баянзүрх дүүргийн ЗДТГ”, гуравдугаарт “Чингэлтэй дүүргийн ЗДТГ” эрэмбэлэгджээ. “Сүхбаатар дүүргийн ЗДТГ”, “Баянзүрх дүүргийн ЗДТГ”-ын авлигыг хянах механизм (СБД-17.7, БЗД-15.7), “Чингэлтэй дүүргийн ЗДТГ”-ын удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл (2.7) хамгийн олон оноогоор нэмэгдсэн.

Дүүргүүдийн ЗДТГ-ын авлигыг хянах механизм 54.5, удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл 64.6-аар үнэлэгдсэнээс харахад дүүргүүдийн ЗДТГ-ын авлигыг хянах механизмыг сайжруулж, удирдлагын авлигатай тэмцэх хүслийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

Дэд үзүүлэлтүүдийг дүүргээр задлан харвал, авлигын талаар төсөөллийн хамгийн бага үнэлгээг “Хан-Уул дүүргийн ЗДТГ”, авлигыг хянах механизмын хамгийн бага үнэлгээг “Багахангай дүүргийн ЗДТГ”, авлигын бодит тохиолдлын хамгийн бага үнэлгээг “Сонгинохайрхан дүүргийн ЗДТГ”, удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл эрмэлзлийн хамгийн бага үнэлгээг “Багануур дүүргийн ЗДТГ” авсан байна.

Судалгаанд оролцогч 2 шинжээч тутмын нэг нь буюу нийт судалгаанд оролцогчдын 51.5 хувь нь Монгол Улсад авлига түгээмэл байна хэмээн хариулжээ. Түүнчлэн ихээхэн түгээмэл байна гэсэн хариулт харьцуулсан 3 оны (2019, 2021, 2022) дунджаас 4.8 пунктээр өндөр байна. Өөрөөр хэлбэл шинжээчдийн үзэж байгаагаар Монгол Улс дахь авлига нэмэгджээ.

Судалгаанд оролцогчдоос Монгол Улсад авлига хамгийн их тархсан институц аль нь болохыг тодруулахад 61.8 хувь нь “Шүүхийн байгууллага” гэжээ. Энэ нь өмнөх үнэлгээтэй харьцуулахад 11.6 пунктээр нэмэгдсэн үзүүлэлт юм. Бодлогод оролцогч шинжээчдийн үзэж буйгаар авлигатай холбоотой олон хэрэг илэрч байгаа ч тухайн хэргийг шүүхээр шийдвэрлэж чаддаггүй, удаадаг төдийгүй олон нийтэд ил болсон хэргийг хэрхэн шийдвэрлэсэн талаар мэдээлэл хийдэггүй гэжээ. Түүнчлэн шүүх байгууллага гаднын нөлөөнд (эрх мэдэл, авлига г.м) ихээхэн автдаг бөгөөд энэ нь нийгмийн гажуудлыг үүсгэж байна. Зарим шинжээчид авлигатай холбоотой хэргийг олон нийтэд нээлттэйгээр шийдвэрлэх шаардлагатай гэж үзжээ.

Бодлогод оролцогч шинжээчдээс Монгол Улс дахь авлигын шалтгааныг тодруулахад 27.2 хувь нь албан хаагчид эрх мэдлээ урвуулан ашиглаж, ашиг сонирхлын зөрчил үүсгэдэг, 26.3 хувь нь цалингийн хэмжээ бага, иргэдийн амьжиргааны түвшин доогуур, 18.9 хувь нь хууль эрх зүйн орчин, хэрэгжилт муу байгаатай холбон тайлбарлажээ.

Авлигыг бууруулах, урьдчилан сэргийлэхийн тулд бодлогод оролцогч шинжээчдийн 22.5 хувь нь сургалт, сурталчилгаа, соён гэгээрүүлэх ажил зохион байгуулах, 18.4 хувь нь мэдээллийг ил тод, шилэн болгох, 8.0 хувь нь цалин хөлс, хангамжийг нэмэгдүүлэх, 7.1 хувь нь хяналтыг сайжруулах, 5.7 хувь нь хууль, дүрэм журмын дагуу чин сэтгэлээсээ ажиллах хэрэгтэй гэж үзсэн байна.

Судалгаанд оролцогчдын 1.6 хувь нь Монгол Улсад ирэх 2 жилд авлига их өснө, 17.5 хувь нь өснө, 36.2 хувь нь өөрчлөгдөхгүй гэж үзэж байгаа бол 32.2 хувь нь буурна гэж үзжээ. 2022 оны үр дүнтэй харьцуулахад ирэх 2 жилд авлига буурна гэж үзэж байгаа шинжээчийн хувь хамгийн их буюу 13.5 пунктээр нэмэгджээ.

Авлигатай тэмцэх газрын үйл ажиллагааг судалгаанд хамрагдагсдын 3.5 хувь нь ихээхэн үр ашигтай, 28.2 хувь нь үр ашигтай, 43.0 хувь нь дунд зэрэг гэж үзжээ. Үр ашигтай болон дунд зэрэг гэж үзсэн шинжээчид 2022 оноос нэмэгдсэн бол үр ашиггүй, огт үр ашиггүй гэж үзсэн шинжээчдийн хувь буурчээ.

БҮЛЭГ 1. СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ

Энэхүү бүлэгт судалгааны ажлын зорилго, зорилт, ашигласан арга зүй, хамрах хүрээ, түүвэр болон түүний хуваарилалт, зохион байгуулалт болон баримталсан зарчмын талаар орууллаа.

1.1. ЗОРИЛГО, ЗОРИЛТ

Шударга байдлын үнэлгээ хийх судалгааны багц-3 буюу “Төрийн байгууллагын шударга байдлын талаар бодлогод оролцогч, шинжээчдээс авах судалгаа”-ны асуулга, зааврын дагуу мэдээллийг цуглуулах, цуглуулсан мэдээлэлд үндэслэн тооцооллыг хийж, тайланг боловсруулан үр дүнг олон нийтэд мэдээлэх ажлыг гүйцэтгэх нь энэхүү зөвлөх үйлчилгээний зорилго байсан.

Үндсэн зорилгын хүрээнд дараах зорилтуудыг дэвшүүлэн ажилласан. Үүнд:

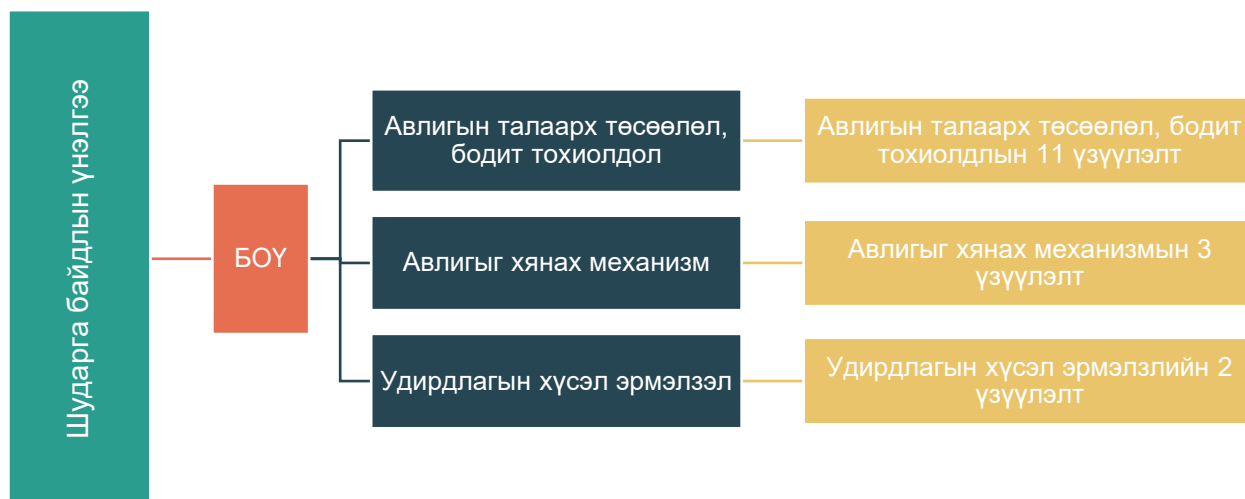
- ✓ Шударга ёсыг бэхжүүлэх, авлигын шалтгаан нөхцөлийг арилгах, авлигыг таслан зогсоох болон төрийн байгууллагаас авлигатай тэмцэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааг суурь мэдээллээр хангах;
- ✓ Тухайн байгууллагын үнэлгээг нэмэгдүүлэхэд зайлшгүй авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай үйл ажиллагааг тодорхойлох;
- ✓ Үнэлгээний үр дүнг олон нийтэд мэдээлэх замаар төрийн байгууллагын зүгээс үнэлгээний үр дүнг сайжруулах хүсэл зоригийг нэмэгдүүлэх, авлигыг бууруулах санал, санаачилга өрнүүлэх, эрмэлзлийг бий болгох;

1.2. АРГА ЗҮЙН ЗАГВАР, ҮНЭЛГЭЭНИЙ УТГА

1.2.1. Үнэлгээний загвар

Бодлогод оролцогчдын үнэлгээнд авлигын талаарх төсөөлөл, бодит тохиолдол болон авлигыг хянах механизм, удирдлагын хүсэл эрмэлзлийн нийт 16 үзүүлэлт багтана.

Зураг 1. Үнэлгээний арга зүйн загвар

1.2.2. Үнэлгээний утга

Шударга байдлын үнэлгээг **0-100** хүртэлх оноогоор гаргасан бөгөөд үнэлгээний утга **100-тай** тэнцүү бол **хамгийн шударгыг** илэрхийлнэ.

1.2.3. Үнэлгээг тооцох арга

Шударга байдлын үнэлгээний үр дүнг байгууллага бүрийн болон улсын дүнгээр гаргана.

Шударга байдлын үнэлгээг 0-100 хүртэл оноогоор гаргах бөгөөд үнэлгээний утга 100-тай тэнцүү бол хамгийн шударгыг илэрхийлнэ.

Шударга байдлын үнэлгээ болон түүнийг бүрдүүлэгч үнэлгээний үзүүлэлтүүдийг дараах байдлаар тооцно.

Бодлогод оролцогчдын үнэлгээ

$$P_i = (A_i + B_i + C_i) / 3$$

P_i – Байгууллагын бодлогод оролцогчдын үнэлгээ

A_i – Авлигын талаарх төсөөллийн оноо

B_i – Авлигын хяналтын оноо

C_i – Авлигын бодит тохиолдлын оноо

Байгууллагын ерөнхий үнэлгээг тооцох томьёо

$$J_i = (E_i + I_i + P_i + K_i) / 4$$

J_i – Байгууллагын шударга байдлын үнэлгээ

Хариулагчийн хувийн үнэлгээгээр тооцох

Шударга байдлын үнэлгээний судалгаанд ашиглагдаж буй асуулт бүрийг үнэлгээнд үзүүлэлт болгон хамруулах бөгөөд үзүүлэлтийг хариулагчийн хувийн үнэлгээнд үндэслэн оноожуулах эсхүл байгууллагын үнэлгээнд үндэслэн оноожуулах гэсэн 2 аргын аль тохирохыг ашиглана.

1-5 хүртэл хэмжээс бүхий хариултыг шилжүүлэх

1-5 хүртэл хэмжээс бүхий хариултыг шударга байдлын үнэлгээний 0-100 хүртэл хэмжээст шилжүүлэхдээ дараах загварыг баримтална. Тухайн хариулт эерэг утгатай бол 100 оноог, сөрөг утгатай бол 0 оноог өгөх зарчмыг баримтална.

Хүснэгт 1. Хэмжээст утгад шилжүүлэх загвар

Хариулт	5 оноо	Шилжүүлэх оноо
Ихээхэн түгээмэл	1	0 эсвэл 100 оноо
Түгээмэл	2	25 эсвэл 75 оноо
Дунд зэрэг	3	50
Бага зэрэг	4	75 эсвэл 25 оноо
Огт байхгүй	5	100 эсвэл 0 оноо

Үзүүлэлтийн дундаж оноог тооцох

Тухайн байгууллагын судалгаанд оролцсон хүмүүсийн хариулсан онооны байдалд нь үндэслэн байгууллагын дундаж оноог тооцоход дараах томьёог ашиглана.

$$\text{Үзүүлэлтүүдийн дундаж оноо} = \frac{\text{Тухайн үзүүлэлтийн нийт онооны нийлбэр}}{\text{Тухайн судалгаанд хамрагдсан нийт хүний тоо}}$$

1.3. СУДАЛГААНЫ ХАМРАХ ХҮРЭЭ

Энэхүү судалгаанд зөвхөн гүйцэтгэх эрх мэдлийн хүрээний байгууллага буюу яам, Засгийн газрын агентлаг, аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-ыг хамруулдаг. ШБҮ-ний 2023 оны судалгаанд нийтдээ **80 байгууллага** (яам, агентлаг, аймаг, нийслэл, дүүргийн ЗДТГ)-ыг хамруулсан.

1.4. ТҮҮВРИЙН ХЭМЖЭЭ

Энэхүү судалгаанд **1,980** судалгааны нэгжийг хамруулсан.

Хүснэгт 2. Түүврийн хэмжээ

№	Төлөөлөл	Түүврийн нэгжийн тоо	Асуулгын хуудасны төрөл	Үнэлгээний төрөл
1	Шинжээчид	1,980	Асуулга 3	БОҮ
Нийт түүврийн хэмжээ		1,980	-	

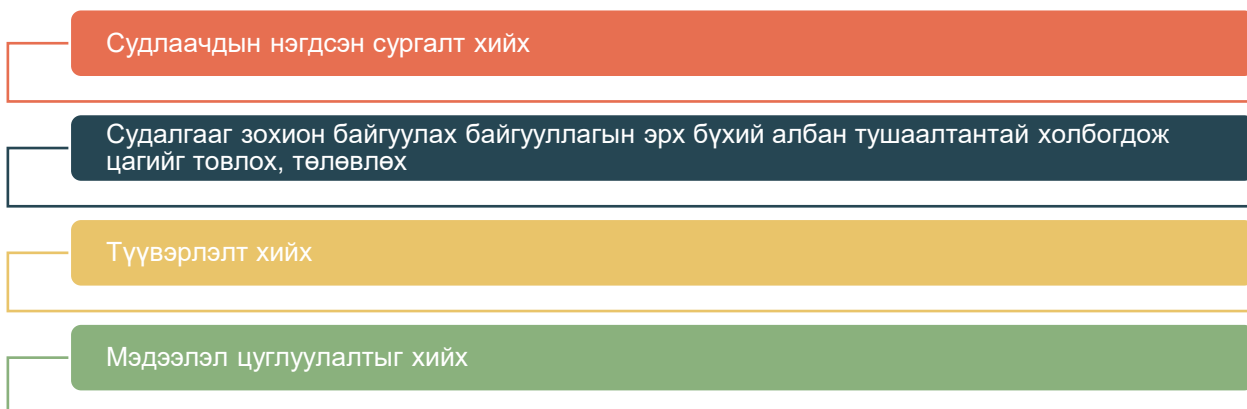
1.5. СУДАЛГААНЫ МЭДЭЭЛЭЛ ЦУГЛУУЛАЛТ, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

Судалгааг АТГ-аас нэгдсэн удирдамжаар хангаж ажилласан бөгөөд мэдээлэл цуглуулах, тооцоолол хийх, тайлан боловсруулах үйл ажиллагааг судалгаа, зөвлөх үйлчилгээний “Эс Ай Си Эй” ХХК гүйцэтгэсэн.

Мэдээлэл цуглуулах ажлыг 2023 оны 06 дугаар сарын 06-ны өдрөөс 09 дүгээр сарын 20-ны өдрийг хүртэл нийт 104 хоногийн хугацаанд амжилттай зохион байгуулсан. Мэдээлэл цуглуулалтын багт Улаанбаатар хот болон 21 аймгийн хэмжээнд нийт 30 ажилтан ажилласан.

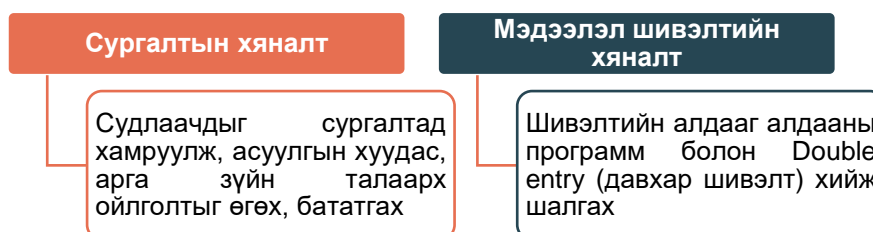
Мэдээлэл цуглуулах багийн ажилчид дараах 4 үе шатын дагуу төлөвлөгөө гарган ажилласан.

Зураг 2. Мэдээлэл цуглуулах үе шат

Уг судалгаанд **сургалтын** болон **мэдээлэл шивэлтийн** гэсэн 2 төрлийн хяналтыг хийсэн. Мөн долоо хоног бүр захиалагчид явцын мэдээлэл илгээж байсан нь тулгарч буй хүндрэл, бэрхшээлийг цаг тухай бүрд нь шийдвэрлэхэд тусалсан. Захиалагчид нийт **23** удаагийн **явцын мэдээ** болон **дунд шатны тайланг** илгээсэн байна.

Зураг 3. Хяналтын үе шатууд

1.6. СУДАЛГААГ ХИЙХЭД БАРИМТАЛСАН ЗАРЧИМ

Бид судалгааны ажлыг гүйцэтгэх явцдаа дараах зарчмыг баримтлан ажилласан.

Зураг 4. Шударга байдлын үнэлгээний судалгаанд баримталсан зарчим

Мэдээлэл цуглуулалт явагдаж байх хугацаанд “Үндэсний их баяр наадам”-ын болон төрийн байгууллагын албан хаагчдын ээлжийн амралт давхацсан нь мэдээлэл цуглуулах ажлыг удаашрахад тодорхой хэмжээнд нөлөөлсөн.

БҮЛЭГ 2. БОДЛОГОД ОРОЛЦОГЧДЫН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ҮР ДҮН

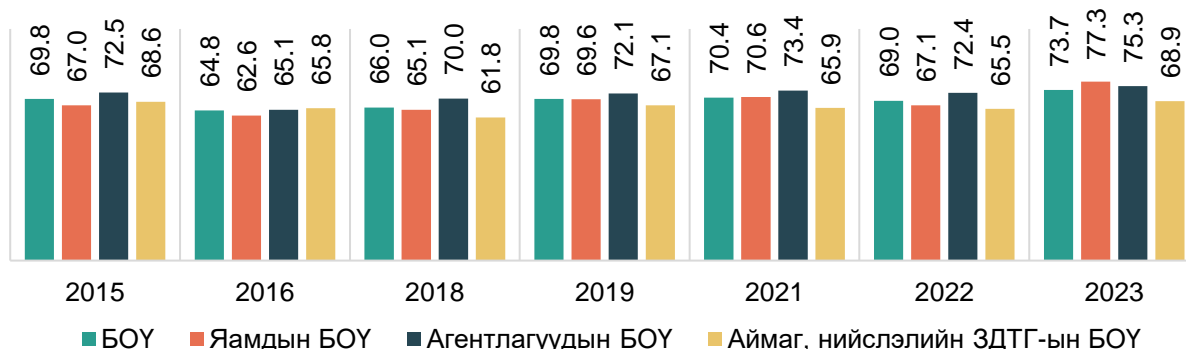
Энэхүү бүлэгт бодлогод оролцогчдын үнэлгээний үр дүнг орууллаа.

2.1. БОУ-НИЙ ЕРӨНХИЙ ДҮН

Төрийн байгууллагуудын БОУ-д тухайн байгууллагын харьяа дээд байгууллагын төлөөлөл, бодлого боловсруулагч болон төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшил, холбоодын төлөөлөл, аудитор, хяналтын ажилтан, хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ажилтан, сэтгүүлч, эрдэмтэн, судлаачдын төлөөллийг хамруулсан. Энэхүү үнэлгээг авлигын талаарх төсөөлөл, авлигын хяналт, авлигын бодит тохиолдол, удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл эрмэлзэл зэрэг үзүүлэлтүүдийн дунджаар тооцсон болно.

БОУ-ний 2023 оны дүн 73.7 болж 2022 онтой харьцуулахад 4.7 оноогоор нэмэгдсэн нь шударга байдлын үнэлгээ хийгдэж эхэлсэн 2015 оноос хойших хамгийн өндөр өсөлт байлаа. Үнэлгээний өсөлтийг байгууллагын төрлөөр нь харьцуулбал, яамдын БОУ-ний дүн хамгийн өндөр 10.2 оноогоор нэмэгдсэн байна. 2023 оны хамгийн бага өсөлттэй (2.9) нь Агентлагуудын БОУ байна. Аймаг нийслэлийн ЗДТГ-ын БОУ-ний дүнг өмнө онтой харьцуулахад 3.4 оноогоор нэмэгджээ. БОУ-ний өсөлтөд хамгийн их нөлөө үзүүлсэн буюу хамгийн өндөр оноогоор өссөн үзүүлэлт нь авлигыг хянах механизм байна. Тус үзүүлэлт нь 2022 ны үнэлгээнээс 8.5 оноогоор (яамд-12.8, агентлаг-9.1, аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-4.0) нэмэгдсэн.

График 1. БОУ, оноогоор, байгууллагын төрлөөр

БОУ-ээр “Гадаадын иргэн, харьяатын газар” нэгдүгээрт, “Стандарт хэмжил зүйн газар” хоёрдугаарт, “Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар” гуравдугаарт, “Боловсролын ерөнхий газар” дөрөвдүгээрт, “Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар” тавдугаарт эрэмбэлэгджээ. Эдгээр байгууллагуудаас “Стандарт хэмжил зүйн газар”-ын үнэлгээ өмнө оноос хамгийн олон оноогоор (17.4) нэмэгджээ. Нэгдүгээрт эрэмбэлэгдсэн “Гадаадын иргэн, харьяатын газар”-ын удирдлагын авлигатай тэмцэн хүсэл хамгийн олон оноогоор нэмэгдсэн бөгөөд үүнийг илэрхийлэх асуултуудаас “Дунд шатны менежерүүдийн авлигатай тэмцэх, шударга ёсыг бэхжүүлэх хүсэл” хамгийн сайн өсөлтийг үзүүлжээ.

Хамгийн бага үнэлгээ авсан 5 байгууллагаас 3 байгууллагын оноо өмнө оноос дунджаар 17.4 оноогоор буурчээ. “Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар”-ын үнэлгээ 25.3-аар буурч хамгийн бага 56.5 оноогоор үнэлэгджээ.

2022 оны үнэлгээгээр хамгийн өндөр оноотой 5 байгууллага энэ удаад өндөр үнэлгээтэй 5 байгууллагын жагсаалтад багтаагүй. Хамгийн өндөр үнэлгээ авсан 5 байгууллага бүгд агентлаг бол хамгийн бага үнэлгээ авсан байгууллагуудын ихэнх нь аймгийн ЗДТГ байна.

Хүснэгт 3. БОУ, хамгийн өндөр болон хамгийн бага үнэлгээ авсан байгууллагууд

№	Байгууллагын нэр	2022 оны эрэмбэ	2023 оны эрэмбэ	2022 оны үнэлгээ	2023 оны үнэлгээ	Үнэлгээний өөрчлөлт
Хамгийн өндөр үнэлгээтэй:						
1	Гадаадын иргэн, харьяатын газар	25	1	71.7	86.9	15.1
2	Стандарт, хэмжил зүйн газар	42	2	68.0	85.4	17.4
3	Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар	5	3	81.2	85.2	4.0
4	Боловсролын ерөнхий газар	24	4	71.8	85.1	13.4
5	Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар	9	5	78.0	83.3	5.3
Хамгийн бага үнэлгээтэй:						
67	Увс аймгийн ЗДТГ	17	67	75.7	59.9	-15.79
68	Ховд аймгийн ЗДТГ	65	68	54.2	59.0	4.84
69	Иргэний нисэхийн ерөнхий газар	37	69	68.7	57.7	-10.99
70	Баян-Өлгий аймгийн ЗДТГ	69	70	45.3	56.8	11.53
71	Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар	3	71	81.8	56.5	-25.30

Яамдын БОУ-ний дундаж 77.3 байгаа нь 2022 оны үнэлгээнээс 10.2 оноогоор нэмэгдсэн үзүүлэлт юм. 2015-2022 оны дүнгээс харахад яамдын БОУ 2019 онд 4.5 оноогоор нэмэгдсэн нь хамгийн өндөр өсөлт байсан бол энэ жилийн хувьд дээд өсөлтийг үзүүлжээ. Хамгийн өндөр үнэлгээг “Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яам” авч нэгдүгээрт “Гадаад харилцааны яам” хоёрдугаарт, “Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам” гуравдугаарт, “Эрүүл мэндийн яам” дөрөвдүгээрт, “Эдийн засаг хөгжлийн яам” тавдугаарт эрэмбэлэгджээ. Эхний 3-т эрэмбэлэгдсэн яамны авлигыг хянах механизмын оноо хамгийн их (дунджаар 24.5 оноо) нэмэгдсэн. 2022 оны үнэлгээнээс оноо нь буурсан 3 яам байгаа бол “Эрүүл мэндийн яам”-ны оноо нь хамгийн өндөр өсөлтийг үзүүлсэн юм. “Эрүүл мэндийн яам”-ны хувьд авлигын талаарх төсөөллийн оноо хамгийн их өссөн бөгөөд тус үзүүлэлтийг илэрхийлэх асуултуудаас “Албан хаагчид албан үүргээ гүйцэтгэхдээ хийх ёстой үйлдлийг хийхгүй/хийхгүй ёсгүй үйлдлийг хийдэг эсэх” гэсэн асуултын оноо хамгийн их нэмэгджээ.

Яамдаас хамгийн бага үнэлгээг “Соёлын яам”, “Зам, тээврийн хөгжлийн яам”, “Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам” авчээ. Сүүлд эрэмбэлэгдсэн 3 яамнаас “Соёлын яам”, “Зам, тээврийн хөгжлийн яам”-ны оноо буурч, “Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам”-ны үнэлгээ нэмэгджээ. “Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам” болон “Соёлын яам”-ны авлигын талаарх төсөөллийн оноо хамгийн ихээр (Соёлын яам, -18.7, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам, -13.2) буурсан бол “Зам, тээвэр хөгжлийн яам”-ны авлигыг хянах механизм (-10.4), авлигын талаарх төсөөлөл (-10.1) -ийн оноо ойролцоо дүнгээр буурчээ.

Хүснэгт 4. Яамдын БОУ, 2022, 2023 оныг харьцуулсан байдлаар

№	Байгууллагын нэр	2022	2023	Өөрчлөлт
Яамдын БОУ		67.1	77.3	10.2
1	Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яам	66.8	83.2	16.4
2	Гадаад харилцааны яам	69.5	82.9	13.4
3	Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам	68.6	82.4	13.8
4	Эрүүл мэндийн яам	56.6	80.7	24.1
5	Эдийн засаг, хөгжлийн яам	81.3	79.8	-1.5
6	Хууль зүй, дотоод хэргийн яам	57.7	79.7	22.0
7	Эрчим хүчний яам	77.4	79.2	1.8
8	Барилга, хот байгуулалтын яам	64.6	78.4	13.8

№	Байгууллагын нэр	2022	2023	Өөрчлөлт
Яамдын БОУ		67.1	77.3	10.2
9	Батлан хамгаалах яам	73.0	77.9	4.9
10	Боловсрол, шинжлэх ухааны яам	60.3	77.6	17.3
11	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам	67.6	75.7	8.1
12	Сангийн яам	60.5	75.1	14.6
13	Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам	49.5	71.8	22.3
14	Соёлын яам	76.0	71.6	-4.4
15	Зам, тээврийн хөгжлийн яам	77.0	71.3	-5.7
16	Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам	67.6	69.1	1.5

Агентлагуудын БОУ-ний дундаж 75.3 байгаа нь 2022 оны үнэлгээнээс 2.9 оноогоор нэмэгдсэн үзүүлэлт юм. Хамгийн өндөр үнэлгээг “Гадаадын иргэн, харьяатын газар” авч нэгдүгээрт эрэмбэлэгдсэн бол хоёрдугаарт “Стандарт, хэмжил зүйн газар”, гуравдугаарт “Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар” дөрөвдүгээрт “Боловсролын ерөнхий газар”, тавдугаарт “Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар” эрэмбэлэгджээ. Эдгээр агентлагуудаас “Стандарт, хэмжил зүйн газар”, “Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар”, “Боловсролын ерөнхий газар”-ын авлигыг хянах механизм, “Гадаадын иргэн, харьяатын газар”, “Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар”-ын удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл эрмэлзэл хамгийн их оноогоор нэмэгджээ.

Агентлагуудаас “Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн хяналт, зохицуулалтын газрын үнэлгээ өмнө оноос хамгийн олон оноогоор өссөн бөгөөд дэд үзүүлэлтүүдээс авлигыг хянах механизм (30.7), авлигын талаарх төсөөлөл (20.8) хамгийн их сайжирчээ.

2023 оны үнэлгээнд 3 агентлаг шинээр нэмэгдэж, нэг агентлаг хасагдсан бөгөөд гурван агентлаг тутмын нэг буюу 11 агентлагийн оноо 2022 оны үнэлгээнээс буурсан (дунджаар 8.3 оноогоор буурсан) байна.

Агентлагуудаас хамгийн бага үнэлгээг “Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар”, “Иргэний нисэхийн ерөнхий газар”, “Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар” авчээ. Эдгээр гурван байгууллагын БОУ дунджаар 15.3 оноогоор багассан бөгөөд задлан харвал авлигын талаарх төсөөлөл хамгийн олон оноогоор (дунджаар -32.5) буурчээ.

Хүснэгт 5. Агентлагуудын БОУ, 2022, 2023 оныг харьцуулсан байдлаар

№	Байгууллагын нэр	2022	2023	Өөрчлөлт
Агентлагуудын БОУ		72.4	75.3	2.9
1	Гадаадын иргэн, харьяатын газар	71.7	86.9	15.2
2	Стандарт, хэмжил зүйн газар	68	85.4	17.4
3	Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар	81.2	85.2	4.0
4	Боловсролын ерөнхий газар	71.8	85.1	13.3
5	Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар	78	83.3	5.3
6	Төрийн худалдан авах ажиллагааны газар	73.1	83.1	10.0
7	Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар	80.7	82.5	1.8
8	Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн хяналт, зохицуулалтын газар	62.6	81.5	18.9
9	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар	69.5	81.4	11.9
10	Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар	77.3	80.7	3.4
11	Төрийн цахим үйлчилгээний зохицуулалтын газар	-	80.3	-
12	Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар	65.9	80.1	14.2
13	Архивын ерөнхий газар	73.7	80.1	6.4
14	Жижиг, дунд үйлдвэрийн газар	90.1	79.5	-10.6
15	Ойн газар	-	78.8	-
16	Соёл, урлагийн газар	62.9	77.3	14.4
17	Онцгой байдлын ерөнхий газар	70	76.2	6.2
18	Татварын ерөнхий газар	68.1	75.8	7.7

№	Байгууллагын нэр	2022	2023	Өөрчлөлт
Агентлагуудын БОУ		72.4	75.3	2.9
19	Ашигт малтмал, газрын тосны газар	76.8	75.8	-1.0
20	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар	65.6	75.7	10.1
21	Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар	76.8	75.7	-1.1
22	Үндэсний геологийн алба	82.3	75.6	-6.7
23	Оюуны өмчийн газар	70.2	75.2	5.0
24	Цагдаагийн ерөнхий газар	69.4	75.0	5.6
25	Шүүхийн шинжилгээний ерөнхий газар	-	70.3	-
26	Усны газар	78.8	68.0	-10.8
27	Мал эмнэлгийн ерөнхий газар	71	67.6	-3.4
28	Биеийн тамир, спортын улсын хороо	75	64.7	-10.3
29	Цаг уур, орчны шинжилгээний газар	63.9	62.2	-1.7
30	Гаалийн ерөнхий газар	56.4	61.9	5.5
31	Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар	70.7	61.1	-9.6
32	Иргэний нисэхийн ерөнхий газар	68.7	57.7	-11.0
33	Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар	81.8	56.5	-25.3

ЗДТГ-уудын БОУ-ний дундаж 68.7 байгаа нь 2022 оны үнэлгээнээс 3.2 оноогоор нэмэгдсэн үзүүлэлт юм. ЗДТГ-уудаас “Өвөрхангай аймгийн ЗДТГ” хамгийн өндөр оноо авч нэгдүгээрт орсон. Хоёрдугаарт “Орхон аймгийн ЗДТГ”, гуравдугаарт “Говь-Алтай аймгийн ЗДТГ” дөрөвдүгээрт “Сүхбаатар аймгийн ЗДТГ” тавдугаарт “Нийслэлийн ЗДТГ” эрэмбэлэгджээ. Эхний тавдугаарт эрэмбэлэгдсэн ЗДТГ-уудаас “Орхон аймгийн ЗДТГ”-ын оноо буурсан үзүүлэлттэй байна.

“Өвөрхангай аймгийн ЗДТГ”-ын авлигын талаарх төсөөллийн үнэлгээ, “Орхон аймгийн ЗДТГ” болон “Говь-Алтай аймгийн ЗДТГ”-ын авлигыг хянах механизмын оноо хамгийн өндөр өсөлтийг үзүүлсэн. “Орхон аймгийн ЗДТГ”-ын авлигын бодит тохиолдол болон удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл, эрмэлзлийн оноо буурчээ.

2023 оны БОУ-ээр 8 ЗДТГ-ийн үнэлгээ дунджаар 6.9 оноогоор буурсан байна. Хамгийн их буюу 15.9 оноогоор “Увс аймгийн ЗДТГ” -ын үнэлгээ буурчээ. Аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-уудаас хамгийн сүүлд Увс аймгийн ЗДТГ, Ховд аймгийн ЗДТГ, Баян-Өлгий аймгийн ЗДТГ эрэмбэлэгджээ. Увс аймгийн ЗДТГ-ын хувьд байгууллагын авлигын талаарх төсөөллийн үнэлгээ хамгийн ихээр буурсан. Харин “Баян-Өлгий аймгийн ЗДТГ” болон “Ховд аймгийн ЗДТГ”-ын авлигын бодит тохиолдлын оноо хамгийн олон оноогоор нэмэгджээ.

Хүснэгт 6. ЗДТГ - уудын БОУ , 2022, 2023 оныг харьцуулсан байдлаар

№	Байгууллагын нэр	2022	2023	Өөрчлөлт
Аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-ын БОУ		65.5	68.7	3.2
1	Өвөрхангай аймгийн ЗДТГ	67.1	76.4	9.3
2	Орхон аймгийн ЗДТГ	74.9	74.2	-0.7
3	Говь-Алтай аймгийн ЗДТГ	63.7	74.1	10.4
4	Сүхбаатар аймгийн ЗДТГ	61.7	74.0	12.3
5	Нийслэлийн ЗДТГ	71.2	73.6	2.4
6	Баянхонгор аймгийн ЗДТГ	63.9	73.5	9.6
7	Дорнод аймгийн ЗДТГ	62.6	73.3	10.7
8	Дорноговь аймгийн ЗДТГ	79.2	73.3	-5.9
9	Говьсүмбэр аймгийн ЗДТГ	63.7	73.0	9.3
10	Архангай аймгийн ЗДТГ	53.3	72.1	18.8
11	Дундговь аймгийн ЗДТГ	68.5	69.9	1.4
12	Дархан-Уул аймгийн ЗДТГ	69.5	68.4	-1.1
13	Булган аймгийн ЗДТГ	66.7	67.4	0.7
14	Хөвсгөл аймгийн ЗДТГ	56.2	66.7	10.5
15	Өмнөговь аймгийн ЗДТГ	70.3	66.3	-4.0

№	Байгууллагын нэр	2022	2023	Өөрчлөлт
Аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-ын БОУ		65.5	68.7	3.2
16	Сэлэнгэ аймгийн ЗДТГ	53.4	66.0	12.6
17	Төв аймгийн ЗДТГ	68.6	65.6	-3.0
18	Завхан аймгийн ЗДТГ	77.9	64.7	-13.2
19	Хэнтий аймгийн ЗДТГ	74	62.5	-11.5
20	Увс аймгийн ЗДТГ	75.7	59.9	-15.8
21	Ховд аймгийн ЗДТГ	54.2	59.0	4.8
22	Баян-Өлгий аймгийн ЗДТГ	45.3	56.8	11.5

2.2. БОУ, ДЭД ҮЗҮҮЛЭЛТЭЭР

БОУ-ний судалгаанд оролцогчдын авлигын талаарх төсөөллийн үнэлгээ 76.4 болж 2022 онтой харьцуулахад 2.7 оноогоор нэмэгджээ. Энэхүү үзүүлэлт 2016 оноос хойш тасралтгүй өсөж байгаа төдийгүй БОУ-ний дунджаас 2.7 оноогоор илүү байна. Энэхүү дэд үзүүлэлтийн өсөлтөд хамгийн их нөлөө үзүүлсэн байгууллагууд нь “Эрүүл мэндийн яам” (35.8 оноогоор өссөн), “Хууль зүй, дотоод хэргийн яам” (31.6 оноогоор өссөн), “Архангай аймгийн ЗДТГ” (30.5 оноогоор өссөн) юм.

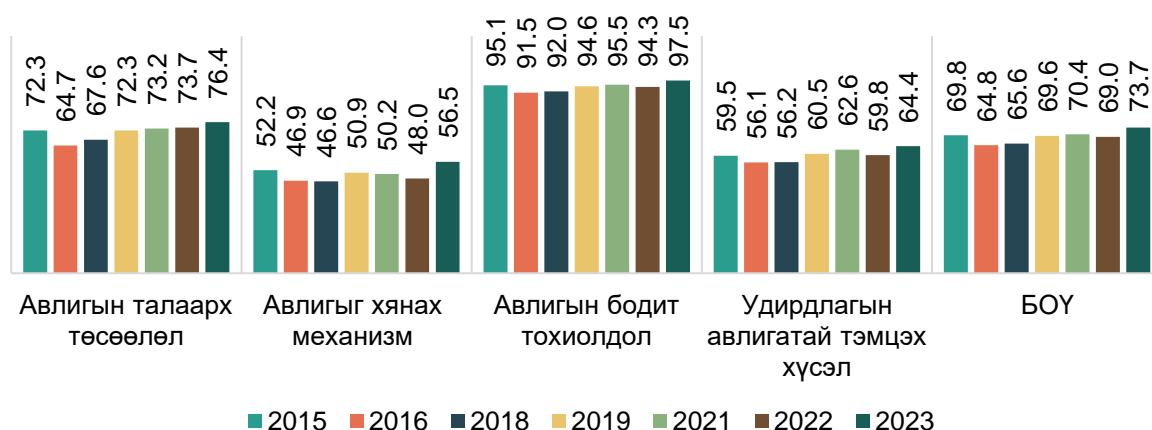
Авлигыг хянах механизмын үнэлгээ 56.5 байгаа нь 2022 оны үнэлгээнээс 8.5 оноогоор нэмэгдсэн үзүүлэлт бөгөөд 2019 оноос хойш тасралтгүй буурч байсан нь энэ онд сайжирчээ. Авлигыг хянах механизмын үнэлгээ бусад дэд үзүүлэлтүүдтэй харьцуулахад хамгийн бага үнэлгээтэй хэдий ч 2022 оны үнэлгээтэй харьцуулахад хамгийн өндөр өсөлтийг үзүүлсэн байна. Авлигыг хянах механизмыг илэрхийлэх үзүүлэлтүүдээс “Байгууллага дотоод хяналтын механизмаар авлигыг илрүүлж, хариуцлага тооцдог” гэсэн үзүүлэлт хамгийн олон оноогоор нэмэгджээ. Энэхүү дэд үзүүлэлтийн өсөлтөд хамгийн их нөлөө үзүүлсэн байгууллагууд нь “Стандарт, хэмжил зүйн газар” (40.2 оноогоор өссөн), “Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар” (37.4 оноогоор өссөн), “Онцгой байдлын ерөнхий газар” (32.5 оноогоор өссөн) юм.

Авлигын бодит тохиолдол хамгийн өндөр 97.5 буюу БОУ-ны дунджаас 23.8 оноогоор илүү байна. Энэхүү дэд үзүүлэлтийн хувьд 2016-2021 онд тасралтгүй өссөн үзүүлэлттэй байсан ч 2022 онд буурч, 2023 онд өсчээ. Авлигын бодит тохиолдлын үнэлгээний өсөлтөд хамгийн их нөлөө үзүүлсэн байгууллагууд нь “Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам” (24.5 оноогоор өссөн), “Гаалийн ерөнхий газар” (19.4 оноогоор өссөн), “Хөвсгөл аймгийн ЗДТГ” (18.2 оноогоор өссөн) юм.

Удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл 64.4 байгаа нь 2022 оны үнэлгээнээс 4.6 оноогоор нэмэгдсэн үзүүлэлт юм. Энэхүү дэд үзүүлэлт нь 2016-2022 онд тасралтгүй өсөж байсан ч 2022 онд буурч, 2023 онд нэмэгдсэн байна. Удирдлагын авлигатай тэмцэх хүслийн өсөлтөд хамгийн их нөлөө үзүүлсэн байгууллагууд нь “Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам” (32.5 оноогоор өссөн), “Архангай аймгийн ЗДТГ” (32.0 оноогоор өссөн), “Эрүүл мэндийн яам” (25.8 оноогоор өссөн) юм.

Доорх 4 дэд үзүүлэлтийн хувьд ерөнхийдөө 2022 онд буурах хандлагатай байсан ч 2023 онд нэмэгдсэн буюу бодлогод оролцогчдийн үзэж байгаагаар төрийн байгууллагын авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаа сайжирсан байна.

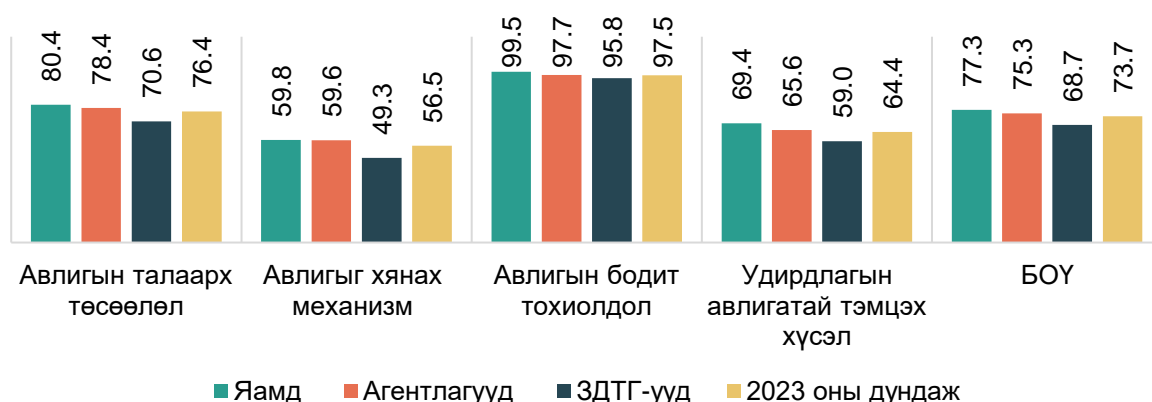
График 2. БОУ, оноогоор, дэд үзүүлэлтээр

Дэд үзүүлэлт бүр дээр яамдын үнэлгээ хамгийн сайн буюу БОУ-ний дунджаас 3.6 оноогоор өндөр байгаа бол аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-уудын үнэлгээ 68.7 буюу БОУ-ний дунджаас 5.0 оноогоор доогуур байна. Аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-уудын авлигыг хянах механизмын үнэлгээ дунджаас 7.2 оноогоор бага байгаа нь хамгийн өндөр зөрүүтэй (муу) үнэлгээ юм. Энэхүү үзүүлэлтийг илэрхийлэх асуултуудаас “Байгууллага дотоод хяналтын механизмаар авлигыг илрүүлж, хариуцлага тооцдог” гэсэн үзүүлэлт 2023 оны үнэлгээний дунджаас хамгийн олон онооны зөрүүтэй (муу) байна. Өөрөөр хэлбэл аймаг нийслэлийн ЗДТГ-уудын авлигыг хянах механизм тэр дундаа дотоод хяналтын механизмаар авлигыг илрүүлж, хариуцлага тооцох нь бусад төрийн байгууллагуудаас муу байна.

Яамдын хувьд “Авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийн талаар мэдээлэгчийг бүрэн хамгаалсан” байдал хамгийн өндөр оноогоор нэмэгдсэн бол агентлагуудын хувьд “Байгууллага дотоод хяналтын механизмаар авлигыг илрүүлж, хариуцлага тооцдог” гэсэн үзүүлэлт хамгийн олон оноогоор нэмэгджээ.

График 3. БОУ, байгууллагын төрлөөр, дэд үзүүлэлтээр

Авлигын талаарх төсөөллийн үнэлгээ яамдаас “Эрүүл мэндийн яам” (35.8 оноогоор өссөн), агентлагуудаас “Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн хяналт, зохицуулалтын газар” (20.8 оноогоор өссөн), ЗДТГ-уудаас “Архангай аймгийн ЗДТГ” (30.5 оноогоор өссөн) хамгийн олон оноогоор нэмэгджээ.

Авлигыг хянах механизмын үнэлгээ яамдаас “Гадаад харилцааны яам” (32.8 оноогоор өссөн), агентлагуудаас “Стандарт, хэмжил зүйн газар” (40.2 оноогоор өссөн),

ЗДТГ-уудаас “Өмнөговь аймгийн ЗДТГ” (21.2 оноогоор өссөн) хамгийн олон оноогоор нэмэгджээ.

Авлигыг бодит тохиолдлын үнэлгээ яамдаас “Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам” (24.5 оноогоор өссөн), агентлагуудаас “Гаалийн ерөнхий газар” (19.4 оноогоор өссөн), ЗДТГ-уудаас “Хөвсгөл аймгийн ЗДТГ” (18.2 оноогоор өссөн) хамгийн олон оноогоор нэмэгджээ.

Удирдлагын авлигатай тэмцэх хүслийн үнэлгээ яамдаас “Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам” (32.5 оноогоор өссөн), агентлагуудаас “Гадаадын иргэн, харьяатын газар” (22.2 оноогоор өссөн), ЗДТГ-уудаас “Архангай аймгийн ЗДТГ” (32.1 оноогоор өссөн) хамгийн олон оноогоор нэмэгджээ.

2.3. ДҮҮРГҮҮДИЙН ЗДТГ-ЫН БОУ

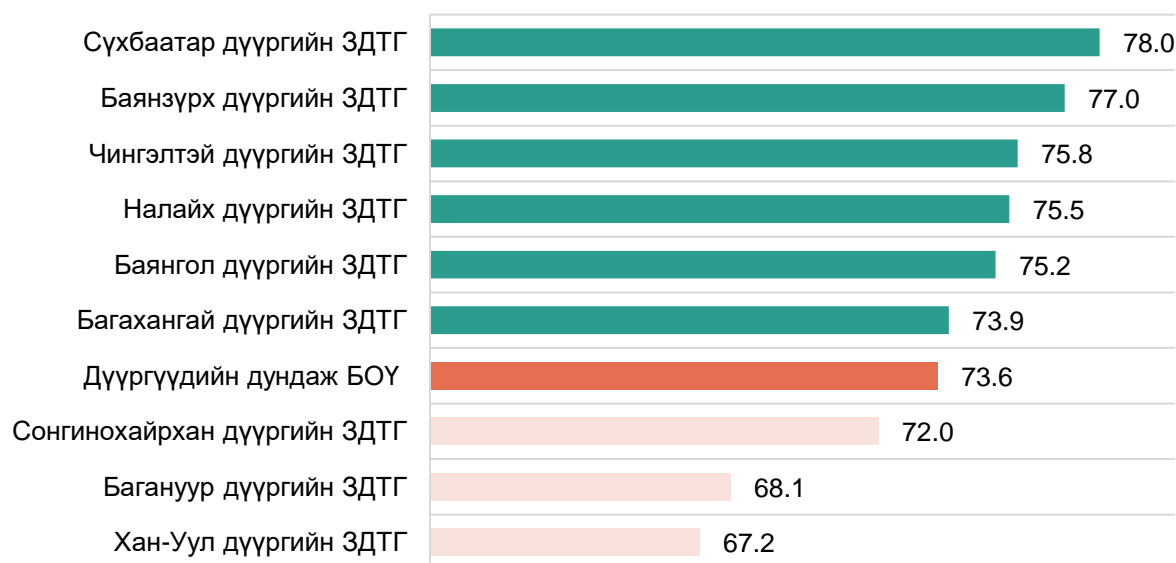
Дүүргүүдийн ЗДТГ-ын БОУ-ний дундаж 73.6 байгаа 2022 оны тус үнэлгээнээс 2.9-өөр өссөн бөгөөд энэ оны БОУ-ний үнэлгээний дунджаас 0.1-ээр бага байв. Дүүргүүдийн ЗДТГ-ын дундаж үнэлгээнээс доогуур үнэлэгдсэн гурван дүүргийн ЗДТГ байна.

Дүүргийн ЗДТГ-уудын БОУ-ээр нэгдүгээрт “Сүхбаатар дүүргийн ЗДТГ”, хоёрдугаарт “Баянзүрх дүүргийн ЗДТГ”, гуравдугаарт “Чингэлтэй дүүргийн ЗДТГ” эрэмбэлэгджээ. “Сүхбаатар дүүргийн ЗДТГ”, “Баянзүрх дүүргийн ЗДТГ”-ын авлигыг хянах механизм (СБД-17.7, БЗД-15.7), “Чингэлтэй дүүргийн ЗДТГ”-ын удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл (2.7) хамгийн олон оноогоор нэмэгджээ.

Хамгийн сүүлд “Хан-Уул дүүргийн ЗДТГ”, “Багануур дүүргийн ЗДТГ”, “Сонгинохайрхан дүүргийн ЗДТГ” эрэмбэлэгдсэн. “Хан-Уул дүүргийн ЗДТГ”-ын хувьд авлигын талаарх төсөөлөл болон удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэлтэй холбоотой үзүүлэлт буурсан нь энэхүү эрэмбэд хамгийн ихээхэн нөлөөлсөн байв.

Нийт 9 дүүргийн ЗДТГ судалгаанд хамрагдсанаас 3 дүүрэг дунджаас доогуур, 6 дүүрэг дунджаас дээгээр үнэлгээ авчээ.

График 4. Дүүргүүдийн ЗДТГ-ын БОУ

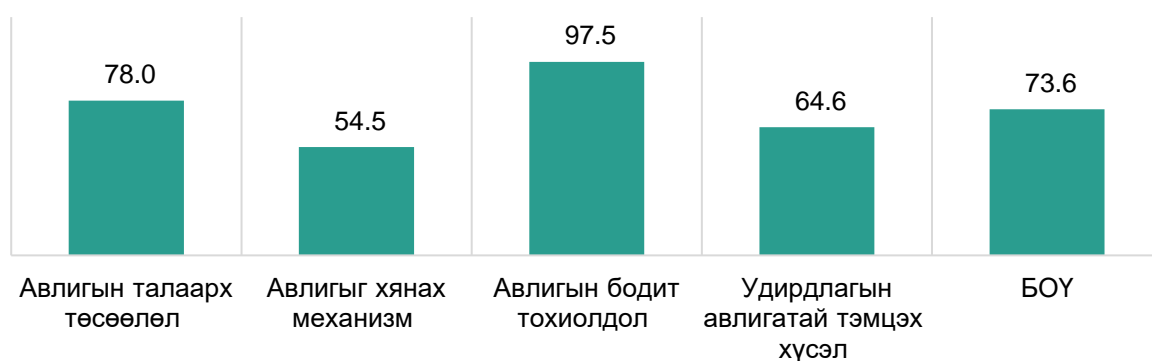

Дүүргүүдийн ЗДТГ-ын БОУ нийт аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-ын үнэлгээнээс 4.9 оноогоор өндөр байна.

Дүүргүүдийн ЗДТГ-ын авлигыг хянах механизм 54.5, удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл 64.6-аар үнэлэгдсэнээс харахад дүүргүүдийн ЗДТГ-ын авлигыг хянах механизмыг сайжруулж, удирдлагын авлигатай тэмцэх хүслийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

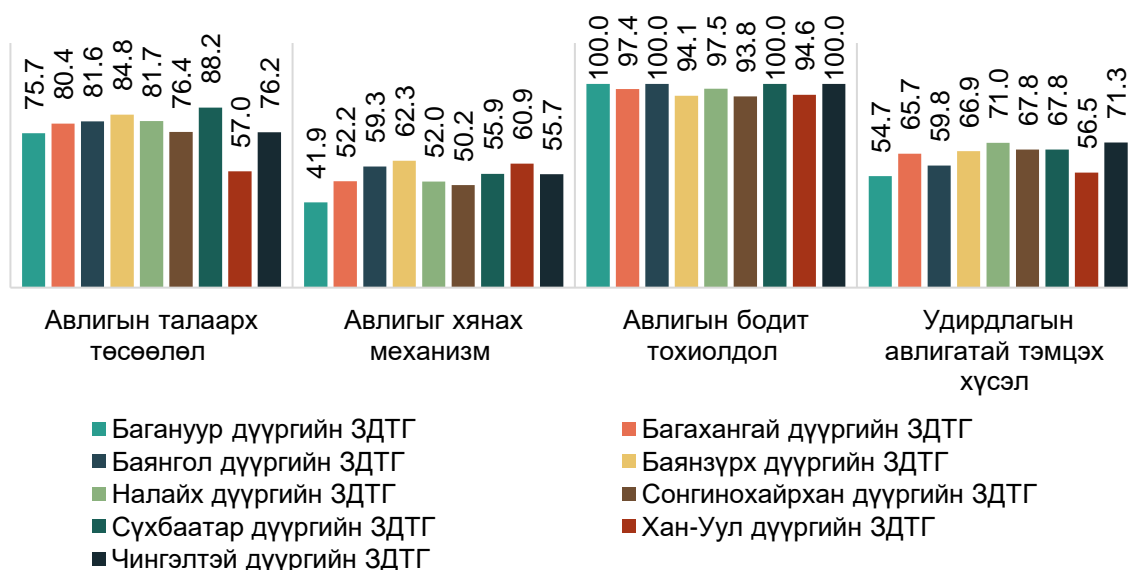
Авлигын бодит тохиолдол болон удирдлагын авлигатай тэмцэх хүслийг илэрхийлэх асуултуудын үнэлгээ өөр хоорондоо ерөнхийдөө ойролцоо байна. Харин авлигын талаарх төсөөллийг илэрхийлэх асуултуудаас “Албан хаагчид албан үүргээ гүйцэтгэхдээ бусдад шан харамж өгөх, өгөхөөр амлах, зуучлах/шан харамж шаардах явдал гардаг эсэх” гэсэн үзүүлэлт хамгийн бага (37.3)-аар үнэлэгджээ. Энэ асуултын тухайд “Налайх дүүргийн ЗДТГ” (85.9)-аас бусад дүүргийн ЗДТГ-ууд 40.0-өөс бага оноогоор үнэлэгдсэн байна. Авлигыг хянах механизмыг илэрхийлэх асуултуудаас “Байгууллага дотоод хяналтын механизмаар авлигыг илрүүлж, хариуцлага тооцдог” гэсэн үзүүлэлт хамгийн бага 48.5 оноогоор үнэлэгджээ.

График 5. Дүүргүүдийн ЗДТГ-ын БОУ, дэд үзүүлэлтээр

Дэд үзүүлэлтүүдийг дүүргээр задлан харвал, авлигын талаар төсөөллийн хамгийн бага үнэлгээг “Хан-Уул дүүргийн ЗДТГ”, авлигыг хянах механизмын хамгийн бага үнэлгээг “Багахангай дүүргийн ЗДТГ”, авлигын бодит тохиолдлын хамгийн бага үнэлгээг “Сонгинохайрхан дүүргийн ЗДТГ”, удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл эрмэлзлийн хамгийн бага үнэлгээг “Багануур дүүргийн ЗДТГ” авсан байна.

График 6. Дүүргийн ЗДТГ-ын БОУ, дэд үзүүлэлтээр, байршлаар

Авлигын талаарх төсөөллийг илэрхийлэх үзүүлэлтүүдээс “Хан-Уул дүүргийн ЗДТГ”-ын “Албан хаагчид албан үүргээ гүйцэтгэхдээ бусдад шан харамж өгөх, өгөхөөр амлах,

зуучлах/шан харамж шаардах” гэсэн үзүүлэлт өмнө оноос хамгийн ихээр буурч хамгийн бага үнэлгээг авсан нь тухайн дүүрэг энэ үзүүлэлтэд хамгийн бага оноог авахад нөлөөлжээ.

Авлигыг хянах механизмын үнэлгээ “Багахангай дүүргийн ЗДТГ”-т хамгийн бага байгаа нь “Авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийн талаар мэдээлэгчийг бүрэн хамгаалсан” гэсэн үзүүлэлтийн үнэлгээ буурсантай холбоотой.

Авлигын бодит тохиолдол “Сонгинохайрхан дүүргийн ЗДТГ”-т хамгийн бага үнэлгээтэй байгаа нь “Албан хаагчид албан үүрэгтэй нь холбоотойгоор бусад этгээдээс бэлэг, хандив, үйлчилгээ, бэлэн мөнгө болон бусад үнэ бүхий зүйлс авсан” гэсэн үзүүлэлтийн оноо буурсантай холбоотой байна.

Харин “Багануур дүүргийн ЗДТГ”-ын удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл эрмэлзэл хамгийн бага үнэлгээ авахад тухайн байгууллагын удирдлага болон дунд шатны менежерүүдийн авлигатай тэмцэх, шударга ёсыг бэхжүүлэх хүсэл эрмэлзлийн үнэлгээ буурсантай холбоотой байв.

2.4. СУДАЛГААНД ОРОЛЦОГЧДЫН ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

БОУ-д нийт 1,980 оролцогч хамрагдсанаас 34.5 хувийг төрийн албан хаагч, 14.8 хувийг төрийн бус байгууллагын төлөөлөл, 24.5 хувийг хувийн хэвшил, холбоодын төлөөлөл, 7.8 хувийг аудитор, хяналтын ажилтан, 6.3 хувийг хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ажилтан, сэтгүүлч, 7.6 хувийг эрдэмтэн судлаач, 4.1 хувийг бодлого боловсруулагч, 0.4 хувийг бусад салбарын төлөөлөл тус тус эзэлж байв.

Хүснэгт 7. Судалгаанд оролцогчдын ерөнхий мэдээлэл

ДД	Ангилал	Үзүүлэлт	Оролцогчдын тоо	Хувь
Нийт			1,980	100.0
1	Шинжээчийн төлөөлж буй хүрээ	Төрийн албан хаагч	684	34.5
		Төрийн бус байгууллага	293	14.8
		Хувийн хэвшил, холбоодын төлөөлөл	486	24.5
		Аудитор, хяналтын ажилтан	155	7.8
		Хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ажилтан, сэтгүүлч	124	6.3
		Эрдэмтэн, судлаач	150	7.6
		Бодлого боловсруулагч	81	4.1
		Бусад	7	0.4

БҮЛЭГ 3. МОНГОЛ УЛС ДАХ АВЛИГЫН ШАЛТГААН, НӨХЦӨЛ

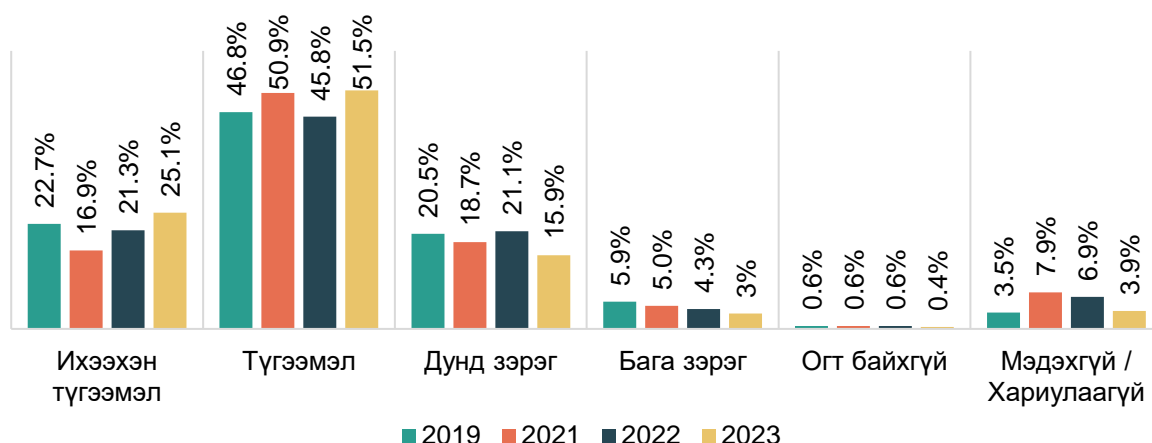
Энэхүү бүлэгт Монгол Улс дахь авлигын шалтгаан, нөхцөл, авлига хамгийн их тархсан институцийн талаар болон ирэх 2 жил авлигын нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөх талаарх төсөөллийг харуулсан үр дүнг орууллаа.

3.1. МОНГОЛ УЛС ДАХ АВЛИГЫН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

Монгол Улсын авлигын өнөөгийн нөхцөл байдлыг тодорхойлохдоо судалгаанд оролцогчдоос Монгол Улсад авлига хэр түгээмэл байна вэ? гэсэн асуултаар тодруулсан ба хариултуудын хувьд ихээхэн түгээмэл, түгээмэл, дунд зэрэг, бага, огт байхгүй, мэдэхгүй гэсэн хариултуудын үр дүнг авч дараах байдлаар нэгтгэсэн.

Судалгаанд оролцогч 2 шинжээч тутмын нэг нь буюу нийт судалгаанд оролцогчдын 51.5 хувь нь Монгол Улсад авлига түгээмэл байна хэмээн хариулжээ. Энэхүү үр дүнг 2019 онтой харьцуулахад 4.7, 2021 онтой харьцуулахад 0.6, 2022 онтой харьцуулахад 5.7 пунктээр тус тус нэмэгджээ. Түүнчлэн ихээхэн түгээмэл байна гэсэн хариулт харьцуулсан 3 оны (2019, 2021, 2022) дунджаас 4.8 пунктээр өндөр байна. Өөрөөр хэлбэл шинжээчдийн үзэж байгаагаар Монгол Улс дахь авлига нэмэгджээ.

График 7. Монгол Улсын авлигын өнөөгийн байдал, оноор

Хувийн хэвшил, холбоод болон төрийн бус байгууллагын төлөөллүүдийн хувьд ихээхэн түгээмэл гэсэн хариултыг сонгох хандлага илүү байгаа бол төрийн албан хаагчдын хувьд түгээмэл болон дунд зэрэг гэсэн хариултыг сонгох хандлагатай байна. Байршлын хувьд нөлөө ажиглагдсангүй.

3.2. АВЛИГА ХАМГИЙН ИХ ТАРХСАН ИНСТИТУЦ

Судалгаанд оролцогчдоос Монгол Улсад авлига хамгийн их тархсан институц аль нь болохыг тодруулахад 61.8 хувь нь “Шүүхийн байгууллага” гэжээ. Энэ нь өмнөх үнэлгээтэй харьцуулахад 11.6 пунктээр нэмэгдсэн үзүүлэлт юм.

“Газрын алба” өмнөх үнэлгээтэй харьцуулахад 5.5 пунктээр нэмэгдэж хоёрдугаарт эрэмбэлэгдсэн бол гуравдугаарт 48.9 хувиар “Гаалийн байгууллага”, дөрөвдүгээрт 47.6 хувиар “Эрүүл мэндийн байгууллага” оржээ.

Бодлогод оролцогч шинжээчдийн үзэж буйгаар авлигатай холбоотой олон хэрэг илэрч байгаа ч тухайн хэргийг шүүхээр шийдвэрлэж чаддаггүй, удаадаг төдийгүй олон нийтэд ил болсон хэргийг хэрхэн шийдвэрлэсэн талаар мэдээлэл хийдэггүй гэжээ. Түүнчлэн шүүх байгууллага гаднын нөлөөнд (эрх мэдэл, авлига г.м) ихээхэн автдаг бөгөөд энэ нь

нийгмийн гажуудлыг үүсгэж байна. Зарим шинжээчид авлигатай холбоотой хэргийг олон нийтэд нээлттэйгээр шийдвэрлэх шаардлагатай гэж үзжээ.

Хүснэгт 8. Монгол Улсад авлига их тархсан институц, оноор

№	Төрөл	2022	2023	2022	2023
		ОНЫ ЭРЭМБЭ	ОНЫ ЭРЭМБЭ	ОНЫ ҮНЭЛГЭЭ	ОНЫ ҮНЭЛГЭЭ
1	Шүүх	3	1	50.20%	61.77%
2	Газрын алба	2	2	52.50%	57.98%
3	Гаалийн байгууллага	4	3	47.20%	48.99%
4	Эрүүл мэндийн байгууллага	1	4	52.90%	47.63%
5	Улс төрийн нам	8	5	39.50%	46.26%
6	Төрийн захиргааны байгууллага яам, агентлаг	5	6	42.80%	45.71%
7	Прокурорын байгууллага	10	7	28.90%	39.49%
8	Цагдаагийн байгууллага	9	8	35.20%	35.81%
9	Нутгийн захиргааны байгууллага	12	9	22.70%	32.73%
10	Боловсролын байгууллага	6	10	41.10%	32.12%
11	Хэвлэл мэдээллийн байгууллага	13	11	22.10%	28.48%
12	Татварын байгууллага	11	12	28.50%	22.78%
13	Мэргэжлийн хяналтын байгууллага	7	13	41.00%	16.11%
14	Хувийн хэвшил	15	14	7.90%	11.82%
15	Төрийн бус байгууллага	14	15	10.30%	10.30%
16	Бусад	16	16	2.40%	5.40%
17	Мэдэхгүй	17	17	0.00%	2.22%
18	Байхгүй	18	18	0.00%	0.00%

3.3. МОНГОЛ УЛС ДАХ АВЛИГЫН ШАЛТГААН

Бодлогод оролцогч шинжээчдээс Монгол Улс дахь авлигын шалтгааныг тодруулахад 27.2 хувь нь албан хаагчид эрх мэдлээ урвуулан ашиглаж, ашиг сонирхлын зөрчил үүсгэдэг, 26.3 хувь нь цалингийн хэмжээ бага, иргэдийн амьжиргааны түвшин доогуур, 18.9 хувь нь хууль эрх зүйн орчин, хэрэгжилт муу байгаатай холбон тайлбарлажээ.

График 8. Монгол Улс дахь авлигын үндсэн шалтгаан

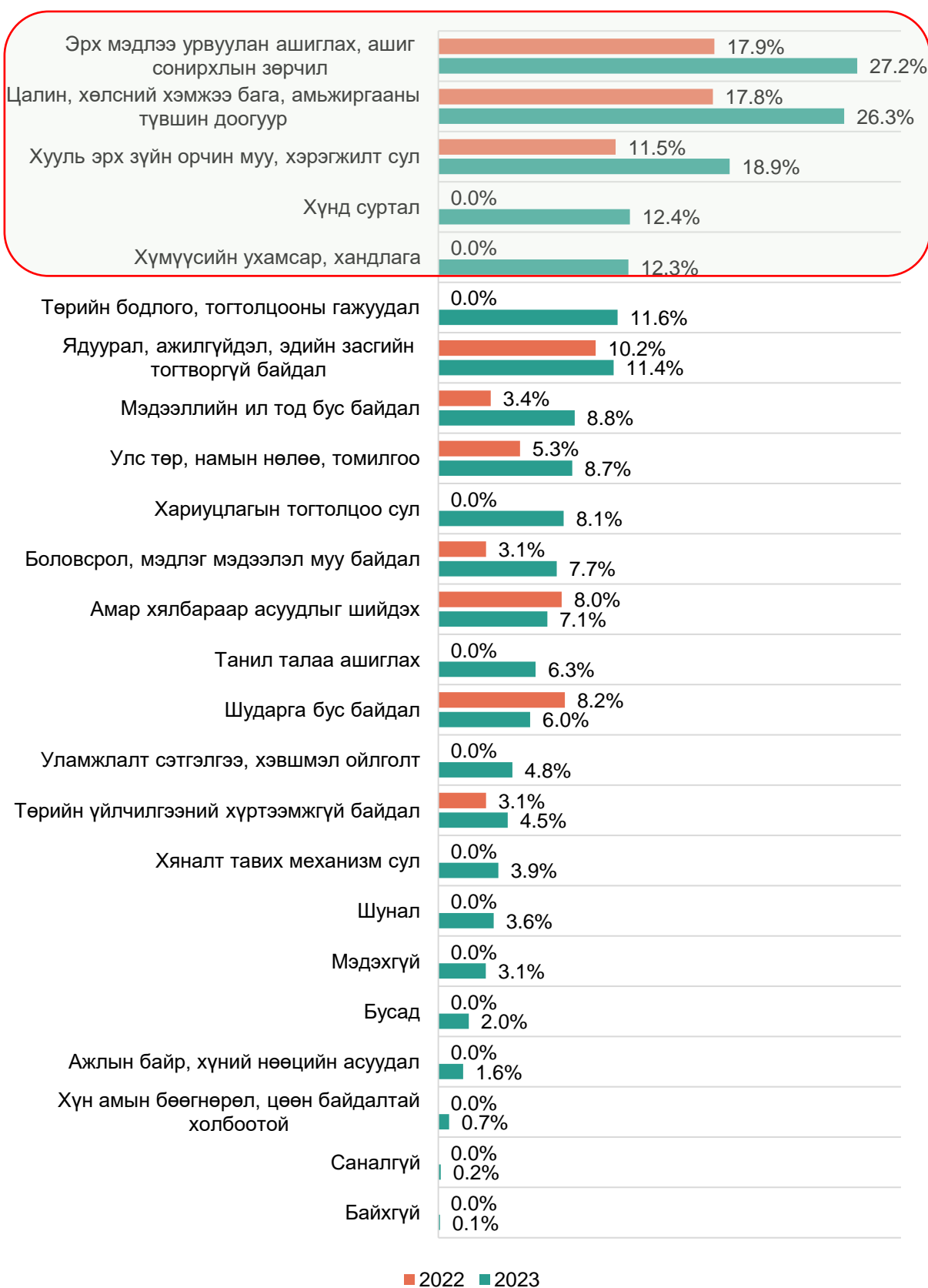
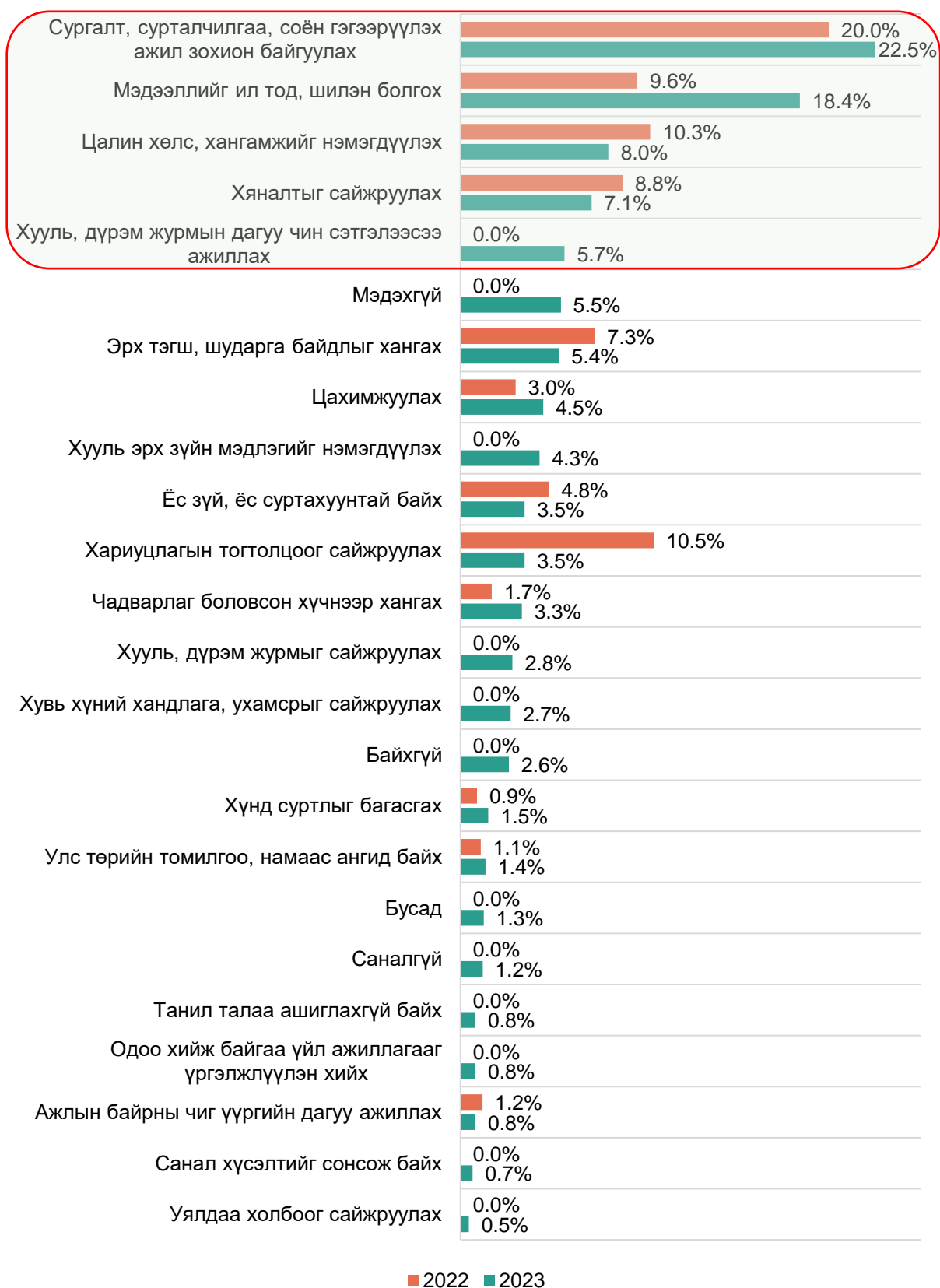

График 9. Бодлогод оролцогчдын үзэж байгаагаар авлигыг бууруулах, урьдчилан сэргийлэхийн тулд хийх шаардлагатай зүйлс

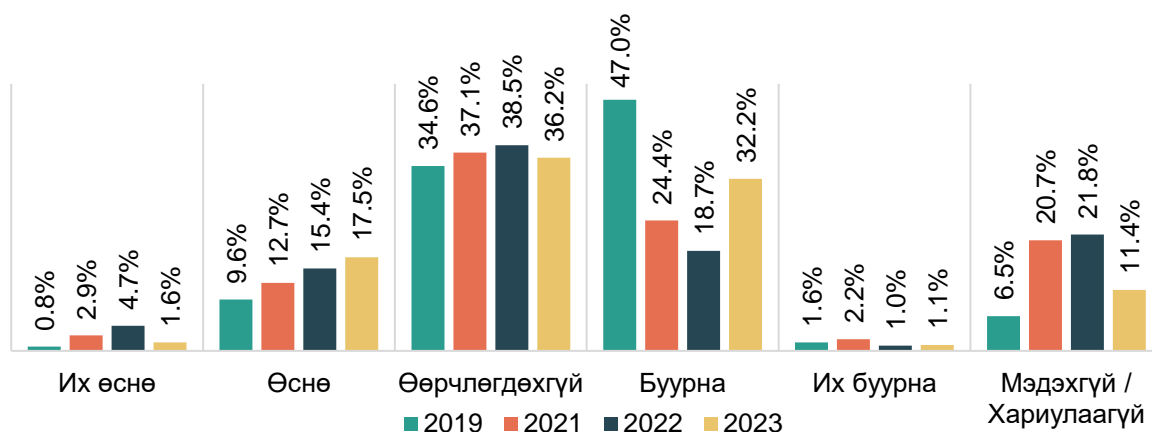
Авлигыг бууруулах, урьдчилан сэргийлэхийн тулд бодлогод оролцогч, шинжээчдийн 22.5 хувь нь сургалт, сурталчилгаа, соён гэгээрүүлэх ажил зохион байгуулах, 18.4 хувь нь мэдээллийг ил тод, шилэн болгох, 8.0 хувь нь цалин хөлс, хангамжийг нэмэгдүүлэх, 7.1 хувь нь хяналтыг сайжруулах, 5.7 хувь нь хууль, дүрэм журмын дагуу чин сэтгэлээсээ ажиллах хэрэгтэй гэж үзсэн байна. Судалгааны үр дүнг өнгөрсөн оны үр дүнтэй харьцуулахад, мэдээллийг ил тод, шилэн болгох гэж үзсэн хариултын хувь хамгийн их буюу 8.8 пунктээр нэмэгджээ.

3.4. ИРЭХ 2 ЖИЛД МОНГОЛ УЛС ДАХ АВЛИГЫН ТҮВШИН ХЭРХЭН ӨӨРЧЛӨГДӨХ ТАЛААРХ ТӨСӨӨЛӨЛ

Монгол Улсын ирэх 2 жилийн авлигын нөхцөл байдлыг тодорхойлохдоо судалгаанд оролцогчдоос ирэх 2 жилд Монгол Улс дахь авлигын түвшин хэр өөрчлөгдөх вэ? гэсэн асуултаар тодруулсан ба хариултуудын хувьд их өснө, өснө, өөрчлөгдөхгүй, буурна, их буурна, мэдэхгүй гэсэн хариултуудын үр дүнг авч нэгтгэсэн.

Судалгаанд оролцогчдын 1.6 хувь нь Монгол Улсад ирэх 2 жилд авлига их өснө, 17.5 хувь нь өснө, 36.2 хувь нь өөрчлөгдөхгүй гэж үзэж байгаа бол 32.2 хувь нь буурна гэж үзжээ. 2022 оны үр дүнтэй харьцуулахад ирэх 2 жилд авлига буурна гэж үзэж байгаа шинжээчийн хувь хамгийн их 13.5 пунктээр нэмэгджээ.

График 10. Монгол Улсын авлигын нөхцөл байдлын талаарх ирэх 2 жилийн төсөөлөл, оноор

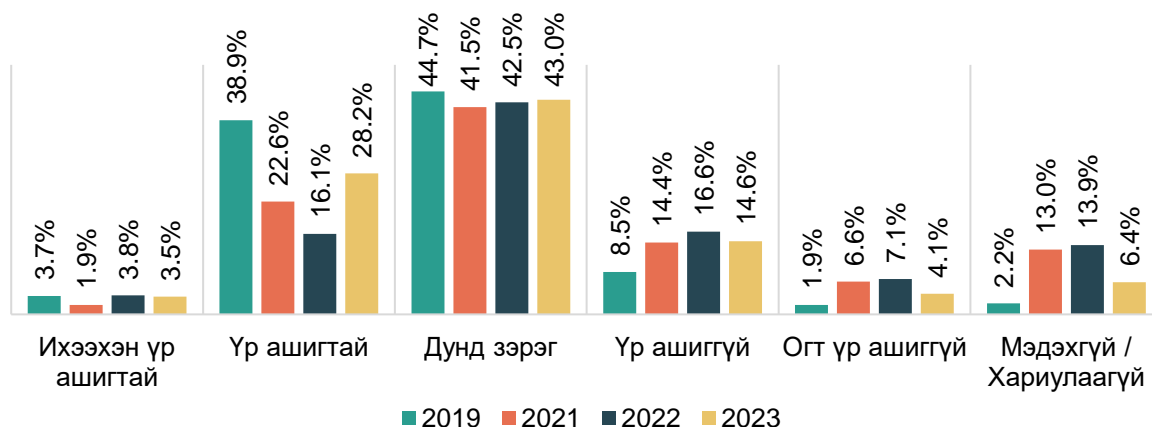
Дээрх үр дүнгээс харахад 2019 оноос хойш Монгол Улсын авлига өснө гэж үзэж байгаа шинжээчдийн эзлэх хувь тасралтгүй нэмэгджээ. Хувийн хэвшил холбоод болон төрийн бус байгууллагын төлөөллүүд өөрчлөгдөхгүй гэсэн хандлага илүү байгаа бол төрийн байгууллагын төлөөллүүдийн илүүтэй буурна гэж үзжээ.

БҮЛЭГ 4. АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗРЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮР ДҮН

Энэхүү бүлэгт “Авлигатай тэмцэх газар”-ын үйл ажиллагааны үр дүнгийн талаар орууллаа.

Судалгаанд оролцогчдоор АТГ-ын үйл ажиллагааг үнэлүүлж үр дүнг 2019, 2021, 2022 онтой харьцууллаа. Авлигатай тэмцэх газрын үйл ажиллагааг судалгаанд хамрагдагчдын 3.5 хувь нь ихээхэн үр ашигтай, 28.2 хувь нь үр ашигтай, 43.0 хувь нь дунд зэрэг гэж үзжээ. Үр ашигтай болон дунд зэрэг гэж үзсэн шинжээчид 2022 оноос нэмэгдсэн бол үр ашиггүй, огт үр ашиггүй гэж үзсэн шинжээчдийн хувь буурчээ.

График 11. Авлигатай тэмцэх газрын үйл ажиллагааны үнэлгээ, оноор

Авлигатай тэмцэх газрын үйл ажиллагааг үнэлсэн үнэлгээг ямар байгууллагын төлөөлөл болохтой нь харьцуулбал ихэнх төлөөллүүдийн хувьд дунд зэрэг гэж үзэх нь илүү байна. Харин судлаачдын хувьд дунд зэрэг болон үр ашигтай гэж үзсэн хандлага илүү байна.

ДҮГНЭЛТ

Төрийн байгууллагыг авлигаас ангид байлгах, урьдчилан сэргийлэх, авлига үүсэх шалтгаан нөхцөлийг арилгах чиглэлд хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааны нэг хэлбэр нь ШБҮ-ний судалгаа юм. Судалгааны үр дүнд үндэслэн авлигын шалтгаан нөхцөлийг илрүүлэн тэдгээрийг арилгахад чиглэгдсэн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй бөгөөд БОҮ-ний үр дүнд үндэслэн дараах дүгнэлтэд хүрч байна.

2023 оны БОҮ 73.7 болж “Шударга байдлын үнэлгээ” хийж эхэлсэн 2015 оноос хойш хамгийн өндрөөр үнэлэгдлээ. Энэ нь 2022 онтой харьцуулахад 4.7 оноогоор нэмэгдсэн үзүүлэлт юм. БОҮ-ний өсөлтөд хамгийн их нөлөө үзүүлсэн буюу хамгийн өндөр оноогоор өссөн үзүүлэлт нь авлигыг хянах механизм байна. Тус үзүүлэлт нь 2022 ны үнэлгээнээс 8.5 оноогоор (ямд-12.8, агентлаг-9.1, аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-4.0) нэмэгдсэн. Үнэлгээний өсөлтийг байгууллагын төрлөөр нь харьцуулбал, яамдын БОҮ-ний дүн өмнө оноос хамгийн өндөр оноогоор нэмэгдсэн бол агентлагуудын үнэлгээ хамгийн бага нэмэгджээ. Байгууллагуудаас “Гадаадын иргэн, харьяатын газар” 86.9 оноогоор тэргүүлсэн бол “Стандарт, хэмжил зүйн газар” өмнө онотой хоёрдугаарт эрэмбэлэгджээ.

Үнэлгээг байгууллагаар харьцуулбал, яамдын үнэлгээ дунджаар хамгийн өндөр байгаа боловч хамгийн өндөр үнэлгээ авсан 5 байгууллагад ороогүй. Агентлагуудын дундаж үнэлгээ яамдын үнэлгээнээс 2.0 оноогоор бага ч хамгийн өндөр үнэлгээ авсан 5 байгууллагыг бүрдүүлж байна. Энэ нь яамдын үнэлгээ ерөнхийдөө ойролцоо байгаа бол агентлагуудын үнэлгээний зөрүү илүү байгааг харуулж байна. Аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-уудын үнэлгээ хамгийн бага байна. Аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-уудын удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл эрмэлзэл болон авлигыг хянах механизмыг сайжруулах шаардлагатай нь судалгааны үр дүнгээс харагдаж байна.

Дүүргүүдийн ЗДТГ-ын дундаж үнэлгээ 73.6 байсан бөгөөд дунджаас доогуур үнэлгээ авсан 3 дүүрэг байна, 2022 оны үнэлгээгээр дунджаас доогуур үнэлгээ авсан 4 дүүрэг байжээ. “Сүхбаатар дүүргийн ЗДТГ” 78.0 оноогоор үнэлэгдэж нэгдүгээрт “Хан-Уул дүүргийн ЗДТГ” 67.2 оноогоор хамгийн сүүлд эрэмбэлэгджээ.

Судалгаанд оролцогчдоос Монгол Улсад авлига хамгийн их тархсан институц аль нь болохыг тодруулахад 61.8 хувь нь “Шүүхийн байгууллага” гэжээ. Шинжээчдийн хувьд шүүх эрх мэдэл бүхий байгууллага нь авлигатай холбоотой болон бусад төрлийн гэмт хэрэгт хундан шуурхай хариу арга хэмжээ авч чадахгүй байгаа төдийгүй гадны нөлөөнд их автаж байгааг онцолжээ. Мөн илүү ил тод шүүхийн тогтолцоог хүсэж байна.

Бодлогод оролцогч шинжээчид албан хаагчид эрх мэдлээ урвуулан ашиглаж ашиг сонирхлын зорчил үүсгэдэг, хөдөлмөрийн хөлс бага, иргэдийн амьжиргаа муу, хууль эрх зүйн орчин, хэрэгжилт муу байгаа нь Монгол Улс дахь авлигын тэрүүлэх шалтгаан болж байна гэжээ. Харин авлигыг бууруулах, урьдчилан сэргийлэхийн тулд сургалт сурталчилгаа, соён гэгээрлийн ажил (нөлөөллийн ажил) хийх, аливаа мэдээллийг ил тод, шилэн болгох, цалин хангамжийг нэмэгдүүлэх, хяналтын сайжруулж, хууль дүрэм, журмын дагуу чин сэтгэлээсээ ажиллах хэрэгтэй гэж үзэж байна.

Судалгаанд оролцогчдын 1.6 хувь нь Монгол Улсад ирэх 2 жилд авлига их өснө, 17.5 хувь нь өснө, 36.2 хувь нь өөрчлөгдөхгүй гэж үзэж байгаа бол 32.2 хувь нь буурна гэж үзжээ. 2022 оны үр дүнтэй харьцуулахад ирэх 2 жилд авлига буурна гэж үзэж байгаа шинжээчийн хувь хамгийн их нэмэгджээ.

ХАВСРАЛТУУД

ХАВСРАЛТ 1. ТҮҮВРИЙН ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХУВААРИЛАЛТ

№	Байгууллагын нэр	Шинжээч
1	Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам	30
2	Барилга, хот байгуулалтын яам	30
3	Батлан хамгаалах яам	30
4	Боловсрол, шинжлэх ухааны яам	30
5	Гадаад харилцааны яам	30
6	Зам, тээврийн хөгжлийн яам	30
7	Сангийн яам	30
8	Соёлын яам	30
9	Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам	30
10	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам	30
11	Хууль зүй, дотоод хэргийн яам	30
12	Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам	30
13	Эрүүл мэндийн яам	30
14	Эрчим хүчний яам	30
15	Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яам	30
16	Эдийн засаг, хөгжлийн яам	30
17	Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар	20
18	Онцгой байдлын ерөнхий газар	20
19	Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар	20
20	Стандарт, хэмжил зүйн газар	20
21	Цаг уур, орчны шинжилгээний газар	20
22	Гаалийн ерөнхий газар	20
23	Татварын ерөнхий газар	20
24	Цагдаагийн ерөнхий газар	20
25	Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар	20
26	Архивын ерөнхий газар	20
27	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар	20
28	Гадаадын иргэн, харьяатын газар	20
29	Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар	20
30	Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар	20
31	Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар	20
32	Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар	20
33	Биеийн тамир, спортын улсын хороо	20
34	Соёл, урлагийн газар	20
35	Иргэний нисэхийн ерөнхий газар	20
36	Ашигт малтмал, газрын тосны газар	20
37	Мал эмнэлгийн үржлийн газар	20
38	Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар	20
39	Оюуны өмчийн газар	20
40	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар	20
41	Төрийн худалдан авах ажиллагааны газар	20
42	Усны газар	20
43	Үндэсний геологийн алба	20
44	Жижиг, дунд үйлдвэрийн газар	20
45	Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн хяналт, зохицуулалтын газар	20
46	Боловсролын ерөнхий газар	20
47	Архангай аймгийн ЗДТГ	30
48	Баян-Өлгий аймгийн ЗДТГ	30
49	Баянхонгор аймгийн ЗДТГ	30
50	Булган аймгийн ЗДТГ	30
51	Говь-Алтай аймгийн ЗДТГ	30
52	Говьсүмбэр аймгийн ЗДТГ	30
53	Дархан-Уул аймгийн ЗДТГ	30

№	Байгууллагын нэр	Шинжээч
54	Дорноговь аймгийн ЗДТГ	30
55	Дорнод аймгийн ЗДТГ	30
56	Дундговь аймгийн ЗДТГ	30
57	Завхан аймгийн ЗДТГ	30
58	Орхон аймгийн ЗДТГ	30
59	Өвөрхангай аймгийн ЗДТГ	30
60	Өмнөговь аймгийн ЗДТГ	30
61	Сүхбаатар аймгийн ЗДТГ	30
62	Сэлэнгэ аймгийн ЗДТГ	30
63	Төв аймгийн ЗДТГ	30
64	Увс аймгийн ЗДТГ	30
65	Ховд аймгийн ЗДТГ	30
66	Хөвсгөл аймгийн ЗДТГ	30
67	Хэнтий аймгийн ЗДТГ	30
68	Ойн газар	20
69	Шүүхийн шинжилгээний ерөнхий газар	20
70	Төрийн цахим үйлчилгээний зохицуулалтын газар	20
71	Нийслэлийн ЗДТГ	30
72	Багануур дүүргийн ЗДТГ	20
73	Багахангай дүүргийн ЗДТГ	20
74	Баянгол дүүргийн ЗДТГ	20
75	Баянзүрх дүүргийн ЗДТГ	20
76	Налайх дүүргийн ЗДТГ	20
77	Сонгинохайрхан дүүргийн ЗДТГ	20
78	Сүхбаатар дүүргийн ЗДТГ	20
79	Хан-уул дүүргийн ЗДТГ	20
80	Чингэлтэй дүүргийн ЗДТГ	20
Нийт		1980

ХАВСРАЛТ 2. БОУ – 2023, ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ҮР ДҮН

№	Байгууллагын нэр	Авлигын талаарх төсөөлөл	Авлигыг хянах механизм	Авлигын бодит тохиолдол	Удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл	БОУ
Яам		80.4	59.8	99.5	69.4	77.3
1	Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам	73.8	50.9	100.0	62.6	71.8
2	Барилга, хот байгуулалтын яам	80.8	60.7	100.0	72.0	78.4
3	Батлан хамгаалах яам	82.2	62.9	98.3	68.2	77.9
4	Боловсрол, шинжлэх ухааны яам	86.8	55.1	95.8	72.6	77.6
5	Гадаад харилцааны яам	90.9	67.2	100.0	73.3	82.9
6	Зам, тээврийн хөгжлийн яам	73.8	54.0	100.0	57.5	71.3
7	Сангийн яам	79.1	53.6	100.0	67.7	75.1
8	Соёлын яам	67.2	57.7	100.0	61.6	71.6
9	Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам	60.9	45.4	100.0	70.1	69.1
10	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам	83.6	54.0	100.0	65.0	75.7
11	Хууль зүй, дотоод хэргийн яам	79.0	68.3	100.0	71.5	79.7
12	Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам	85.0	70.6	100.0	74.2	82.4
13	Эрүүл мэндийн яам	86.7	64.5	100.0	71.7	80.7
14	Эрчим хүчний яам	82.0	65.2	97.7	72.1	79.2
15	Эдийн засаг, хөгжлийн яам	86.3	61.2	100.0	71.5	79.8
16	Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яам	87.7	65.7	100.0	79.5	83.2
Агентлаг		78.4	59.6	97.7	65.6	75.3
17	Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар	84.1	70.1	97.4	71.2	80.7
18	Онцгой байдлын ерөнхий газар	85.3	63.9	93.9	61.8	76.2
19	Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар	90.6	63.8	100.0	75.5	82.5
20	Стандарт, хэмжил зүйн газар	90.5	75.4	100.0	75.7	85.4
21	Цаг уур, орчны шинжилгээний газар	73.3	37.8	97.4	40.1	62.2
22	Гаалийн ерөнхий газар	51.6	48.7	92.2	55.2	61.9
23	Татварын ерөнхий газар	77.7	56.7	97.4	71.5	75.8
24	Цагдаагийн ерөнхий газар	79.2	59.8	90.1	70.8	75.0
25	Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар	79.4	64.0	86.1	73.1	75.7
26	Архивын ерөнхий газар	85.8	65.2	100.0	69.2	80.1
27	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар	91.7	65.0	100.0	68.8	81.4
28	Гадаадын иргэн, харьяатын газар	90.8	75.0	100.0	81.8	86.9
29	Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар	41.3	40.4	90.8	53.4	56.5
30	Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар	87.8	70.4	100.0	75.0	83.3
31	Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар	52.5	46.0	100.0	46.1	61.1
32	Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар	82.4	67.3	100.0	70.6	80.1
33	Биеийн тамир, спортын улсын хороо	63.1	43.1	100.0	52.6	64.7
34	Соёл, урлагийн газар	78.4	65.0	100.0	65.8	77.3
35	Иргэний нисэхийн ерөнхий газар	54.4	33.2	96.4	46.7	57.7
36	Ашигт малтмал, газрын тосны газар	75.6	57.0	100.0	70.5	75.8
37	Мал эмнэлгийн ерөнхий газар	69.1	53.4	100.0	48.0	67.6
38	Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар	98.3	70.6	100.0	71.9	85.2
39	Оюуны өмчийн газар	80.6	60.3	100.0	60.0	75.2
40	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар	83.3	59.2	91.8	68.4	75.7
41	Төрийн худалдан авах ажиллагааны газар	88.8	67.4	100.0	76.3	83.1
42	Усны газар	64.0	50.0	97.5	60.5	68.0
43	Үндэсний геологийн алба	81.1	54.3	100.0	66.9	75.6
44	Жижиг, дунд үйлдвэрийн газар	89.6	59.4	100.0	69.0	79.5
45	Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн хяналт, зохицуулалтын газар	83.0	70.4	100.0	72.5	81.5
46	Боловсролын ерөнхий газар	92.3	75.1	100.0	73.0	85.1
47	Ойн газар	74.2	66.8	100.0	74.3	78.8
48	Шүүхийн шинжилгээний ерөнхий газар	80.3	48.6	100.0	52.5	70.3
49	Төрийн цахим үйлчилгээний зохицуулалтын газар	87.1	64.3	94.7	75.0	80.3
ЗДТГ		70.6	49.3	95.8	59.0	68.7
50	Архангай аймгийн ЗДТГ	83.5	47.5	94.6	62.9	72.1
51	Баян-Өлгий аймгийн ЗДТГ	51.0	40.1	90.8	45.6	56.8
52	Баянхонгор аймгийн ЗДТГ	79.0	51.7	96.2	67.0	73.5

№	Байгууллагын нэр	Авлигын талаарх төсөөлөл	Авлигыг хянах механизм	Авлигын бодит тохиолдол	Удирдлагын авлигатай тэмцэх хүсэл	БОУ
53	Булган аймгийн ЗДТГ	72.3	43.6	98.3	55.4	67.4
54	Говь-Алтай аймгийн ЗДТГ	77.5	57.4	100.0	61.4	74.1
55	Говьсүмбэр аймгийн ЗДТГ	87.2	51.4	97.9	55.6	73.0
56	Дархан-Уул аймгийн ЗДТГ	73.0	47.5	93.0	60.3	68.4
57	Дорноговь аймгийн ЗДТГ	72.2	52.8	100.0	68.0	73.3
58	Дорнод аймгийн ЗДТГ	72.6	57.9	97.8	64.8	73.3
59	Дундговь аймгийн ЗДТГ	71.7	44.9	100.0	63.0	69.9
60	Завхан аймгийн ЗДТГ	65.0	45.4	100.0	48.5	64.7
61	Орхон аймгийн ЗДТГ	76.4	62.7	90.3	67.4	74.2
62	Өвөрхангай аймгийн ЗДТГ	80.3	56.9	100.0	68.3	76.4
63	Өмнөговь аймгийн ЗДТГ	55.7	56.5	92.6	60.2	66.3
64	Сүхбаатар аймгийн ЗДТГ	81.8	58.5	100.0	55.8	74.0
65	Сэлэнгэ аймгийн ЗДТГ	66.4	45.1	93.4	59.3	66.0
66	Төв аймгийн ЗДТГ	69.1	44.4	93.9	55.2	65.6
67	Увс аймгийн ЗДТГ	58.7	37.9	90.6	52.5	59.9
68	Ховд аймгийн ЗДТГ	56.2	41.2	88.8	49.9	59.0
69	Хөвсгөл аймгийн ЗДТГ	69.3	48.9	91.4	57.3	66.7
70	Хэнтий аймгийн ЗДТГ	57.2	38.6	100.0	54.3	62.5
71	Нийслэлийн ЗДТГ	77.7	54.2	97.5	65.1	73.6
Дүүрэг		78.0	54.5	97.5	64.6	73.6
72	Багануур дүүргийн ЗДТГ	75.7	41.9	100.0	54.7	68.1
73	Багахангай дүүргийн ЗДТГ	80.4	52.2	97.4	65.7	73.9
74	Баянгол дүүргийн ЗДТГ	81.6	59.3	100.0	59.8	75.2
75	Баянзүрх дүүргийн ЗДТГ	84.8	62.3	94.1	66.9	77.0
76	Налайх дүүргийн ЗДТГ	81.7	52.0	97.5	71.0	75.5
77	Сонгинохайрхан дүүргийн ЗДТГ	76.4	50.2	93.8	67.8	72.0
78	Сүхбаатар дүүргийн ЗДТГ	88.2	55.9	100.0	67.8	78.0
79	Хан-уул дүүргийн ЗДТГ	57.0	60.9	94.6	56.5	67.2
80	Чингэлтэй дүүргийн ЗДТГ	76.2	55.7	100.0	71.3	75.8

ШУДАРГА ЁС,
ХӨГЖИЛ
ДЭВШИЛД

Энэхүү судалгааны тайланг “Авлигатай тэмцэх газар”-ын захиалгаар “Эс Ай Си Эй” ХХК бэлтгэв. Тайланд тусгагдсан мэдээлэл нь захиалагчийн өмч тул зөвшөөрөлгүйгээр хуулбарлах, хувилан олшруулахыг хориглоно.

ЭС АЙ СИ ЭЙ ХХК

Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг, 8 хороо,
Ж.Самбуугийн гудамж, Бльюмон оффис, 7 давхар

Утас: 70126009

Цахим хуудас: www.sica.mn

И–мэйл: information@sica.mn